

Anne

CEYLAN AKGÜN
ALANUR ÇAVLİN
SEMA YAKAR
SABIHA TEMİZKAN
FERDA FAHRİOĞLU AKIN
DOĞUKAN ÖZDEMİR

ARALIK 2019 / SAYI 37

www.gazeteduvar.com.tr

duvardibi

Bu sayıda...

4

'Analar kutsaldır'ın ötesi

10

Evvel zaman içinde annelik meselesi!

13

Türkiye'de eşcinsel annesi
olmak

19

Siz hiç annenizin açlığına tanık oldunuz
mu?

25

Anneliğin kısa tarihi 1:
Biyolojik mi, toplumsal mı?

30

Anneliğin kısa tarihi 2: Annelik miti
ardındaki emek sömürüsü

36

Anneliğin kısa tarihi 3:
Psikanalizde annelik

42

Anneliğin kısa tarihi 4: Baştan çıkararak
Havva'nın uysal Meryem'e dönüşümü

48

Anneliğin kısa tarihi
5: Millettin, tayyörlerini
bir zırh gibi kuşanan
münevver anaları...

55

Anneliğin kısa tarihi 6: 'Adam yerine'
konulmak için en önemli mevki: Annelik!

61

Remziye Tosun ile annem
Meclis'e girdi

66

Devletten alacaklı anneler babalar

69

Anne, ben vatan haini
miyim?

Yayın Tarihi: Aralık 2019

Genel Yayın Yönetmeni: Ali Duran
Topuz

Yayına Hazırlayan: Cennet Sepetci

**AND Gazetecilik ve Yayıncılık, San.
ve Tic. A.Ş. adına Yayın Sahibi:** Vedat
Zencir

**İcra Kurulu Başkanı ve Sorumlu Yazı
İşleri Müdürü:** Ömer Araz

Katkıda Bulunanlar: Ceylan Akgün,
Alanur Çavlin, Sema Yakar, Sabiha
Temizkan, Ferda Fahrioğlu Akın,
Doğukan Özdemir

Yönetim Yeri: Maslak Mahallesi Ahi
Evrancad. Nazmi Akbaci İş Merkezi
233-234 Sarıyer/İstanbul Santral (212)
3463601, Faks (212) 3463635

Duvar Dibi Dergi'de yayımlanan yazı,
haber ve fotoğrafların her türlü telif
hakkı AND Gazetecilik ve Yayıncılık
Sanayi ve Ticaret A.Ş.'ye aittir. İzin
alınmadan, kaynak gösterilmeden ve
link verilmeden iktibas edilemez.

<https://gazeteduvar.com.tr>
info@gazeteduvar.com.tr

© 2019 Gazete Duvar

Selamlar,

Gazete Duvar'ın enformatik içeriklerin daha iyi anlaşılabilmesi için gerekli düşünsel, uzmanlığa dayalı metinler sunma gayretinin ürünlerini Duvardibi'nde derlemeye devam ediyoruz. 'Anne' kavramına yer verdiğimiz otuzyedinci sayımızda, bir yarışma programıyla bir anda gündeme oturan 'Annelerin kutsallığı'ndan yola çıkarak kavramla ilgili enine boyuna bir dosya hazırladık. Eşcinsel annesi olmaktan her cumartesi Galatasaray Lisesi önünde çocuklarının akıbetini soran Cumartesi Annelerine dek yazıların yer aldığı sayımıza Ceylan Akgün, Alanur Çavlin, Sema Yakar, Sabiha Temizkan, Ferda Fahrioğlu Akın ve Doğukan Özdemir katkıda bulundular.

Gayret bizden himmet okurdan... İyi okumalar.

‘Analar kutsaldır’ın ötesi

Kadınların annelik kapasiteleri sürekli didiklenen ve ahkam kesilen bir konu. Benim dokunmak istediğim kişilerin tek tek annelik/evlatlık deneyiminden öte bir mesele. Bir kurum olarak anneliğin, ailenin ya da babalığın kutsallaştırılıyor oluşunu son derece problemlili buluyorum. Kutsal olan şeye dokunamıyorsunuz çünkü.

CEYLAN AKGÜN

“Önce annelerimiz bizim kıymetini bilsin” diyen genç kadın, yüreğimize su serptin. Öncelikle cesaretin için teşekkür ederim. Kulağımıza kar suyu kaçırarak sözlere

ihtiyacımız var. Özellikle her şeyin bu kadar klişe, bu kadar birbirinin tekrarı ve yüzeysel olduğu bugünlerde.

İmirzalıoğlu'nun sabrına neden bu kadar atıf var. Bir insanın çoğunluğun düşündüğünden farklı olan fikrini dinleyebilmek neden peygamber sabrı gerektiren bir durum olarak görülüyor. Genç kızların sevgilisi Ezel Bayraktar'ımızın konuğunu dinlemek, ona saygı göstermek gibi en basit adab-ı muâşeret kuralına riayet ediyor olması büyük bir efendilik göstergesi haline dönüştü. Ne diyelim buna da şükür.

Jilet gibi siyah takım elbisesini üstüne çeken Son Osmanlı Yandım Ali, “aile olmanın kuralları vardır, büyüklere saygı, küçüklere sevgi” minvalinden son derece derinlikli sosyolojik analizler yaparken, “kadın” çatır çatır yanıt verdi. Ama nasıl olur! O bir Deliyürek ve Kabadayı Devran olarak son sözü söylemeliydi. “Biz gene de analarımızın kıymetini unutmayacağız”

dedi ama durumu kurtaramadı. “O zaman annelerimiz de bizim kıymetimizi bilsinler” diye cevabını alıverdi ve sonra olanlar oldu. Twitter başta olmak üzere sosyal medya, İmirzalıoğlu'nun efendiliği ve sabrını alkışlarken, yarışmacı hanım kızımız elbette lince tabi tutuldu. Linç edenlerin ne gibi küfürler, aşağılayıcı sözler ya da iğrenç dileklerde bulunduğu hususuna girmiyorum. Hepsi bildiğimiz aşına olduğumuz şeyler. Ben en çok şuna takıldım. İmirzalıoğlu'nun sabrına neden bu kadar atıf var. Bir insanın çoğunluğun düşündüğünden farklı olan fikrini dinleyebilmek neden peygamber sabrı gerektiren bir durum olarak görülüyor. Genç kızların sevgilisi Ezel Bayraktar'ımızın konuğunu dinlemek, ona saygı göstermek gibi en basit adab-ı muâşeret kuralına riayet ediyor olması büyük bir efendilik göstergesi haline dönüştü. Ne diyelim buna da şükür.

Evrin Alataş'ı anımsayarak, “ne olmuş dediyse yani...”

demek istiyorum. Ne aileniz ve ne kadar kutsal bir anneliğiniz varmış arkadaş! Bu ülkede bir kurum olarak anneliğe dair en küçük eleştiride bulunamazsınız ama

O kutsal dediğiniz ailelerin tarihleri üstü böyle kapatılan hikayelerle daha doğrusu travmalarla dolu. Kutsal ailenizin üzerindeki simli örtüyü çekip aldığınızda pis kokular etrafa yayılıyor. Ama artık çürüme öyle bir boyuttaki üstüne ne örterseniz örtün bir yerlerden koku sızıyor, gelip sizi de buluyor. Dün Palu ailesi, bugün bu, yarın başka...

anneleri dövüp öldürebilirsiniz. Onlara işkence ve tecavüz edip, yüzlerine kezzap atabilirsiniz. Çocuklarının yanında onları katledebilirsiniz. Çocuklarını elinden almakla tehdit edebilirsiniz. Mesela, yıllardır çaresizce çocuklarını arayan Cumartesi Anneleri devletin kolluk kuvvetlerinden sopa yiyebilir. Bunu kimse ayıplamaz, ayıplasa bile sessizce izler. Bazı annelere sırf katledilen oğlu için adalet arıyor, susmuyor diye meydanlarda yuh çektirilebilir. Bütün bunları sesimiz çık-

madan izleriz de, bir tane kadın azıcık ezberimizi bozdu diye neden milletçe galeyana geliriz. Arkasında duran bir iktidar yok diye mi o anneler kutsal değil? Nedir bu güce tapınma ve güçsüzün üstüne çullanma hali? Üstelik kadın kendi deneyiminden yola çıkarak konuşuyor. Yaşadığı bir şeyler, bir hikayesi var besbelli... Bizim ise onu dinlemeye, anlamaya dair bir çabamız bile yok maalesef. O kutsal dediğiniz ailelerin tarihleri üstü böyle kapatılan hikayelerle daha doğrusu travmalarla dolu. Kutsal ailenizin üzerindeki simli örtüyü çekip aldığınızda pis kokular etrafa yayılıyor. Ama artık çürüme öyle bir boyuttaki üstüne ne örterseniz örtün bir yerlerden koku sızıyor, gelip sizi de buluyor. Dün Palu ailesi, bugün bu, yarın başka...

Bu satırları okuyan pek çoğumuz annelerini seviyordu, eminim çok fedakar ve sevgi dolu anneleri vardır. Bazı şanslı olanların geçmişleri aileleriyle ilgili hep güzel hatıralarla doludur. Gülümseyerek anımsarlar geçmişle-

rini... Ama bir de çocukluğunu hatırlamak bile istemeyenler var ya da anneleriyle yaşadıkları deneyimlerini... Çocuğunu döven, istismar eden, seks işçiliğine zorlayan, satan anneler de var. Ailesi parçalanmasın diye evin içindeki tacizi gizleyenler de... Babanın ve ağabeyin istismarını kızının ayartıcılığına yıkanlar da... Aileye laf gelmesin diye evladını gözden çıkaranlar da... Şimdi burada “kötü annelik” örnekleri vererek kadınları kategorize etmek niyetinde değilim. Bu yeterince yapılıyor zaten, hele ki annelik meselesi üzerinden çok daha vahim bir şekilde yapılıyor. Kadınların annelik kapasiteleri sürekli didiklenen ve ahkam kesilen bir konu. Benim dokunmak istediğim kişilerin tek tek annelik/evlatlık deneyiminden öte bir mesele. Bir kurum olarak anneliğin, ailenin ya da babalığın kutsallaştırılıyor oluşunu son derece problemlili buluyorum. Kutsal olan şeye dokunamıyorsunuz çünkü. Misal: dinler kutsaldır, kabulümüz. Ama sırf dinin temsilcisi diye suç işleyen dini kurumların soruşturulmaması aslında tam da dinin kendisine zarar veren bir durum değil midir aslında? Keza annelik diyelim ki kutsal bir kimlik. Bu hiç kimsenin kendi annesini ve kendi deneyimini yargılayıp eleştiremeyeceği anlamına mı geliyor? Kaldı ki daha önce burada “Anneliğin Kısa Tarihi” serisinde yazdığım gibi, annelik biyolojik veçhesinin ötesinde tarihsel süreçte inşa edilen bir kavram. Nihayetinde eril bir düzen içinde kadınlar ancak ataerkil sözleşmenin hükmüne rıza gösterdiklerinde biraz güçlenebiliyor. Bu sözleşme, kadınlara geleneği taşıyan ve onu yeniden üreten “anneler” olabildikleri vakit kıymet veriyor. Patriarhal düzen, kadını da erkeği de kapsıyor. Her ne kadar bu düzenden aslan payını erkekler alıyor olsa da, eril tahakkümün verdiği güvenceden payını alan ötekiler hep var. (bkz. toplama kampındaki kapolar). Kadınlar da ancak geleneği taşıyan anneler olduklarında güçlenebiliyor. O zaman ataerkil iktidarın kendini temsil eden ve üreten bu kurumu neden bu kadar kutsallaştırıp dokunulmaz kıldığını anlayabiliyoruz. Üstelik bu durum sadece Doğu toplumlarında değil, Batı’da ve toplumsal cinsiyet normlarının işlediği her yerde geçerli. Bugün biliyoruz ki,

patriarka büyük bir krizde, belki de bu sebeple kendisini güçlendirip devam ettiren din, aile, annelik gibi kurumlara bu kadar sarılmış vaziyette.

Nasıl bir anda İmirzalıoğlu'nun ağzından dökülüverdi mesela: "Aile olmanın kuralları var. Büyüğe saygı, küçüğe sevgi". Ama o iş öyle olmuyor maalesef Sayın İmirzalıoğlu ve hayranları: Hayat deyimler ve atasözleri sözlüğündeki gibi akıp gitmiyor. Gerçekler başka... O çok korunaklı ve kutsal yuvaların içinde ne dolaplar dönüyor. Biz biliyoruz çoğunu terapi odalarında anlatılan hikayelerden..

gülümsemeye size doğru uzatan ondüle saçlı o kumral (ama sarı saçlı değil) kadını hatırlıyoruz ki kendisi ABD menşelidir. Bir de milliyetçi militer damarlarımıza uzanan kucağında yavrusuyla cepheye mühimmat taşıyan cefakar anne ikonu var ki onlar da "Türk milletinin anaları" olarak kültürel belleğimizde yerini alır. Kulağımızda kalan şarkı sözleri var, "analar çeker yükü, kimsenin bileşi yok" diye. O şarkıda da dediği gibi her evin çilesi çok ve gidip bir çiçek vermekle o yük kadınların omuzundan alınmıyor. Bütün bu imajları, dinleye dinleye ezberlediğimiz kalıp sözleri öylece alıp kabul etmek kolay geliyor. Bir tür düşünce tembelliğine itiyor bizi. Nasıl bir anda İmirzalıoğlu'nun ağzından dökülüverdi mesela: "Aile olmanın kuralları var. Büyüğe saygı, küçüğe sevgi". Ama o iş öyle olmuyor maalesef Sayın İmirzalıoğlu ve hayranları: Hayat deyimler ve atasözleri sözlüğündeki gibi akıp gitmiyor. Gerçekler başka... O çok korunaklı ve kutsal

Her insanın kendi kişisel deneyiminden gayri bir de kurumsal annelik dediğimiz, anneliğin kavramsal bir yanı var. Bu soyut ve kavramsal alana dokunamıyoruz. "Bütün anneler kutsaldır" diyoruz ama neden kutsaldır soramıyoruz, tıpkı aile neden kutsaldır soramadığımız gibi. Çocukluğumuzdan beri maruz kaldığımız reklamlar ve yıllardır özü değişmeyen eğitim müfredatımız sağolsun "fedakar, cefakar analarımız" klişeleriyle büyüdük. Anne deyince elindeki bir bardak sütü kocaman bir

yuvaların içinde ne dolaplar dönüyor. Biz biliyoruz çoğunu terapi odalarında anlatılan hikayelerden.. Oraya çıkan kadın arkadaşımız da mesleğinden ve deneyiminden mütevellit biliyordur. Dilimize pelesenk ettiğimiz klişeler bizi rahatlatıyor, düşünme kolaylığı sağlıyor olabilir ama bir durup düşünmeye, düşündükten sonra sorgulamaya ihtiyacımız var gibi görünüyor. Ama düşünmekten de önce birbirimizi dinleyip anlamaya gayret etmek gerek sanki.

Ben de linç yememek için bilimsel araştırmalar üzerinden örnekler ile devam edeceğim. Dünya Sağlık Örgütü çocuk istismarında fiziksel, duygusal, cinsel ve ekonomik istismar olarak dört kategori belirler. Duygusal istismar, diğer türleri de kapsar, bir başka deyişle tek başına var olduğu gibi diğer istismar türlerinin olduğu her yerde duygusal istismar eşlik eder ve Arıcıoğlu'nun 2003'deki araştırmasına göre etkileri yıllarca devam eder. Üstelik duygusal istismarın olumsuz etkisi diğerlerinden çok daha güçlü olabilir (Katz ve Arias, 1999). Güler ve arkadaşları tarafından Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi bünyesinde yürütülen bir çalışmada annelerin yüzde 87,4'ünün en az bir kere çocuklarını fiziksel istismar/ihmal, yüzde 93'ünün ise çocuklarını duygusal istismar/ihmal ettikleri saptanmış. Yani neredeyse hepimiz o ve ya bu şekilde çocuklarımıza zarar veriyoruz. Bu metni hazırlarken incelediğim diğer çalışmalar da oldu ve şunu gördüm. İstismar ve ihmal oranları Doğu ve Batı arasında anlamlı bir fark göstermediği gibi eğitim düzeyi ile de yüksek korelasyon göstermiyor. Bulut'un (1996) genç annelerle Ankara'da yaptığı çalışmadan annelerin yüzde 78'inin çocuklarına fiziksel istismarda buldukları sonucu çıkmış. Küçük bir internet araştırması ile bulguları size şaşırtacak çok sayıda örnek bulabilirsiniz. Ben sizi sayılara boğmamak için devam etmiyorum. Ancak "anneler kutsaldır"ın bir adım ötesine gidip de biraz düşünmek isteyenler için Eğitim-Sen'in hazırladığı "Çocuk İstismarı ve İhmali kitapçığını [buraya bırakıyorum](#).

Evvel zaman içinde annelik meselesi!

Keloğlan ve devanası masalının çok çeşitli anlatılarının her birinde Keloğlan devanasının memesine yapışır, sütünü emer ve süt oğlu olur. Bu yolla da devanasına bir lokmada yem olmaktan kurtarır kendisini. Ne kutsal bir bağıdır ki bu ana sütünün bağı, devanasını bile dize getirir. Anneler günü bahanesi ile kutsal annelik güzellemesi üzerine biraz yazıp çizelim...

ALANUR ÇAVLİN

Anneliğin kutsallığı tartışmaları döner dolaşır annelikle beden ilişkisine ulaşır. Dokuz ay karnında taşımak, emzirmek, doğururken ölümlerden dönmek kutsal annelik

Annelik ve beden tartışmasında ilk sırayı doğurmak ya da doğurmamak alıyor. Doğurmamayı bir seçenek olarak mümkün kılan kürtaj hakkı ile beraber kadının seçiminin “doğanın” seçiminin öne geçebileceği haklar perspektifi ile de onaylanmış oldu. Başka bir deyişle doğal annelik iradi olarak reddedilebilecek bir roldü.

mitinin olmazsa olmazlarıdır. Eleştirel feminist yaklaşımla anneliği bir ayrıcalığın (doğurabilme ayrıcalığı) dezavantaja dönüşmesi olarak da tarif edebiliriz.

Bu açıdan baktığımızda annelik haline dair eylemler kadına has bir ayrıcalık ile kadının reddetmesinin neredeyse mümkün olmadığı sorumluluklar arasında salınır. Toplumsal hayatın içerisinde anne ile çocuk arasındaki bedensel bağ ve bu bağın oluşturduğu eylemler ile bu eylemlerin

gerçekleştirilme şekilleri kişisel bir konu olmaktan çıkar toplumun meselesi olur toplumun kuralları ile çevrelenir.

Anne ile çocuk arasındaki bedensel ilişkinin başka yollarının da mümkün olmaya başlamasıyla ise bu yollardan hangisinin makbul olduğu tartışılır da tartışılır. Birkaçı üzerine kafa yoracak olursak:

Annelik ve beden tartışmasında ilk sırayı doğurmak ya da doğurmamak alıyor. Doğurmamayı bir seçenek olarak mümkün kılan kürtaj hakkı ile beraber kadının seçiminin “doğanın” seçiminin öne geçebileceği haklar perspektifi ile de onaylanmış oldu. Başka bir deyişle doğal annelik iradi olarak reddedilebilecek bir roldü. Kutsal anneliğin reddedilebileceğinin toplumsal kabulü pek de kolay olmadığından olsa gerek kürtaj tartışmaları yıllardır dünyanın pek çok ülkesinde sürüyor. Aslında bedene ve üremenin doğallığına ve kutsallığına yönelik tartışmayı

gebeliğin öncesine de taşımak mümkün. Bir zamanlar insanlar sadece kadın ile erkeğin cinsel birleşmesi ile üreyebiliyorlardı.

Mikro enjeksiyon ve tüp bebek gibi üremeye yardımcı teknikler ütopya filmlerinin bebek üretim laboratuvarlarını anımsatacak şekilde sağlık hizmetleri arasında yerini aldı. Hatta Türkiye’de henüz yasal olmasa da bazı ülkelerde bu yöntemlerle çocuk sahibi olmak yumurta ve sperm bağıışı ile mümkün. Ütopya filmlerinden farklı kısmı ise hala bir kadın bedenine ihtiyaç duyulması. Başka bir kadının yumurtası ile de anne olmanın mümkün olduğu bu durum kutsal annenin kim olduğu konusunda da bir çeşitliğine neden olur mu acaba; hangisi kutsal anne?

Yumurtanın sahibi miyoksa taşıyıcı anne mi? Bu bedensel bağa atfedilen önemden olsa gerek çocuk sahibi olmak isteyen lezbiyen çiftler arasında tercih edilen yöntem annelerden birinin yumurtasının diğerinin rahmine yerleştirilmesi. Böylece genetik bir aktarım olmasa da her iki anne ile de bedensel bir bağ kuruluyor.

Gelelim şu masallara konu olan emzirmeye: her yerde emzirilir mi? Emzirmek istememek kabul edilebilir mi? Ya her kadın emzirmeyi en güzel deneyim olarak tarif etmiyorsa, anneliğin kutsallığına zeval mi gelir? Tartışılır da tartışılır, kadının yerine birileri tartışır durur.

Gelin biz tüm annelere anneler günü hediyesi olarak devanasını bile tuzağa düşüren şu kutsal annelik meselesine azıcık kuşku ile bakalım.

Türkiye’de eşcinsel annesi olmak

Neden biz? Neden benim çocuğum..? Hadi eşcinseldi; bu sefer de el alem ne der, çevre ne düşünür diye düşündüm. Ya geleceği nasıl olacaktı? Bütün bu sorularla boğuşmaya başladım...

SEMA YAKAR

Ben Türkiye’de yaşayan bir eşcinsel annesiyim.

Oğlum benim ikinci çocuğum. Erkek olması ailede büyük sevinç yaratmıştı. Toplumun normlarına göre ideal

Kendi ergenlik ve flört dönemlerimizi anlatarak başladık konuşmaya. Oğlum bir türlü açık ve gönül rahatlığıyla konuşamıyordu. Sonunda dayanamayarak sordum “Gey olabilir misin?” “Yok canım nereden çıkardınız?” dedi. Önce telaşlandı ve bir müddet sonra yüzümüze bakmadan ve ağlayarak “Evet anne ben geyim” dedi.

bir aile olmuştuk. Onlara iyi bir gelecek sağlamak en büyük amacımızdı.

2000 yılının Mayıs ayında oğlum daha önce hiç olmadığı kadar gergin ve huzursuzdu, Özellikle cinsellik ve kız arkadaş konuları açıldığında hiç konuşmak istemez, geçiştirir ve kendisini odasına kapatırdı. Oysa cinsellik, genç bir erkek olan oğlum için önemli bir konu olmalıydı. Tanıdığım oğlum anlayamadığım bir şekilde değişiyordu. “Ergen-

liği mi anlayamıyordu?”, “Acaba, haksız bir deneyim mi yaşamıştı?”, “Yoksa kadınlara ilgi mi duymuyordu...?”, “Gey olabilir miydi...?”

Bunun gibi SORULAR aklıma geldikçe “yok canım biz onu çok iyi yetiştiriyoruz” diye kendimi kandırıyordum. Ama bu böyle devam edemezdi, eşimle birlikte oğlumuzla konuşmaya karar verdik.

Kendi ergenlik ve flört dönemlerimizi anlatarak başladık konuşmaya. Oğlum bir türlü açık ve gönül rahatlığıyla konuşamıyordu. Sonunda dayanamayarak sordum “Gey olabilir misin?” “Yok canım nereden çıkardınız?” dedi. Önce telaşlandı ve bir müddet sonra yüzümüze bakmadan ve ağlayarak “Evet anne ben geyim” dedi. Son aylarda yaşadığı kafa karışıklığını, kadınlara değil de erkeklere ilgi duyduğunu anlattı. Konuşurken utanç ve suçluluk duygusu içinde olduğunu sezdim. Ona sarıldık, “Ne

olursan ol sen bizim evladımızsın. Bu durum sana bakış açımızı ve sana olan sevgimizi değiştirmez” dedik.

İçinde yaşadığım toplumun LGBTİ bireylere bakışı çok kötüydü. Toplum bunlara sapkınlık, ahlaksızlık, tercih, günahkar, yasak gibi tepki ve önyargılarla bakıyor ötekileştiriyordu.

Gerginliğini sezdim için aylardır kafamda kurup durduğum, en kötü ihtimal olarak düşündüğüm şey büyük bir gerçek olmuş karşımda duruyordu. İşte o an oğlumdaki rahatlamayı gözlerinde gördüm. Ağlamayı keşişini ve sakinleştiğini hatırlıyorum. O güne kadar çok iyi tanıdığımı zannettiğim oğlum o an karşımda sanki bir yabancı gibiydi. Ne düşünür..? Ne hisseder..? Neydi bu eşcinsellik..?

Önce kendimi ve eşimi suçladım; acaba onu büyütürken nerede hata veya eksiklik yapmıştık diye düşündüm. Biri aklını mı çeldi, heves mi, geçer mi, hastalık mı? Yoksa hormonları mı buna neden oluyordu? Neden biz? Neden benim çocuğum..? Hadi eşcinseldi; bu sefer de el alem ne der, çevre ne düşünür diye düşündüm. Ya geleceği nasıl olacaktı? Bütün bu sorularla boğuşmaya başladım.

İçinde yaşadığım toplumun LGBTİ bireylere bakışı çok kötüydü. Toplum bunlara sapkınlık, ahlaksızlık, tercih, günahkar, yasak gibi tepki ve önyargılarla bakıyor ötekileştiriyordu.

Bir psikologdan yardım aldık, bu arada eşcinsellikle ilgili kitaplar, makaleler okumaya başladım. Oğlumla bu konuyu artık daha rahat konuşabiliyorduk. Bilgilendikçe korkum azalmaya başladı. Bilgisizlik ve bilgiye direnmek en kötü hastalıktır bence. Onu yeniden tanımaya ve keşfetmeye başladım. Eşcinselliğin bir hastalık değil solaklık ve göz rengi kadar doğal bir durum olduğunu artık çok iyi biliyorum.

Bu çalkalanma döneminde hep şunu düşündüm. Bir insanı sevmekten öte nereye gidebilirim ki? Onu değiştirmeye

Bu yaşam yolculuğumda bana ezberlerimi bozduran şey koşulsuz sevgi oldu. Koşulsuz sevebilmek gerçek sevgidir. Toplum olarak bağımlı bir düşünce yapımız var. Onun kurallarına uyumadığınız zaman toplum bizi kendinden ayrı görüyor; bu yargıyı kırmak bireyde ve ailede başlamalı.

zorlamak, olmak istemediği bir kalıba sokmaya çalışmak sadece aptallıktı. O benim evladımdı, canımdan bir parçamdı.

Neden korkuyordum ki? Hayallerime ters düştüğü için mi? Fark ettim ki ben onu o güne kadar hep koşullu sevmişim. Çünkü bana öğretilen buydu insanlara da koşullu bakan bir değer yargım vardı. Koşullu sevmek beklenti barındırır, istedikleri gerçekleşince insan sevdiğini düşünür. Ben doğru sevgiyi öğrenmek istedim.

Öğrendikçe hayatım ve hayata bakışım tamamıyla değişti. Meğer o güne kadar dışarının bakışı ve değer yargılarıyla şekillenmişim. Geç de olsa kendime ben kimim diye sorabildim. Bu sayede dünyaya ve insanlara bakış açım artık çok farklı.

Bu yaşam yolculuğumda bana ezberlerimi bozduran şey koşulsuz sevgi oldu. Koşulsuz sevebilmek gerçek sevgidir. Toplum olarak bağımlı bir düşünce yapımız var. Onun kurallarına uyumadığınız zaman toplum bizi kendinden ayrı görüyor; bu yargıyı kırmak bireyde ve ailede başlamalı.

İçinde yaşadığım topluma doğru bilgiyi anlatma çabam 2006 yılında başladı. 2008 yılında birkaç ebeveyn ile bir araya gelerek LİSTAG (LGBTİ Aileleri İstanbul Grubu'nu) kurduk ve örgütlü mücadelemiz başladı. 2013 yılında açık kimliklerimiz ile yedi ebeveyn olarak hikayelerimizi anlatan "Benim Çocuğum" belgeselini yaptık. Bu belgeselle Türkiye'ye ve dünyaya açıldık.

LGBTİ'ler sadece aile içinde değil, cinsel kimlikleri nedeniyle eğitim, sağlık ve çalışma alanlarında da pek çok zorluk yaşıyorlar. Temel insan haklarından yoksun hayatlar yaşıyorlar ve hukuka başvurduklarında ayrımcılıkla karşı karşıya kalabildikleri için oldukça zor zamanlar geçiriyorlar. Hayatın içinde olmaya gayret ettiklerinde ise türlü mücadeleler ve savaş vermek durumundalar.

Türkiye'de LGBTİ ailesi olmak kolay değil. Aileler toplumsal baskılar, zihinsel karmaşalar, akrabalık ilişkileri içindeki tepkilere yakalanmak, dışlanmak gibi sorunlarla karşılaşılıyor ve çocuklarını geleceklerinden endişe duyuyorlar.

Türkiye'de cinsellik konuşulamıyor. Bu konuda adeta yerleşik bir travma söz konusu ve insanların düşünceleri yalan yanlış inanışlarla şekillenmiş durumda. Aile henüz kendi cinselliğini konuşamamışken çocuğunun cinsel yönelimini ve cinsel kimliğini konuşması imkansızlaşıyor. Çevre nedeniyle hem kendisinin hem de çocuğunun dışlanmasından ürküyor. Daha kötü örnekler de mevcut tabii... Evden atmak, duygusal ve fiziksel şiddet uygulamak ve dolayısıyla evden kaçan çocuklar...

Aile bir yana toplum da nefret söylemleriyle LGBTİ'leri hedef gösterebiliyor. Türkiye'de LGBTİ'lere yönelik nefret cinayetleri çok artmış durumda.

LGBTİ'ler sadece aile içinde değil, cinsel kimlikleri nedeniyle eğitim, sağlık ve çalışma alanlarında da pek çok zorluk yaşıyorlar. Temel insan haklarından yoksun hayatlar yaşıyorlar ve hukuka başvurduklarında ayrımcılıkla karşı karşıya kalabildikleri için oldukça zor zamanlar geçiriyorlar. Hayatın içinde olmaya gayret ettiklerinde ise türlü mücadeleler ve savaş vermek durumundalar.

Oğlum Boysan, 2004 yılından beri açık kimliği ile LGBTİ hak mücadelesi alanında hareketin önde gidenlerinden-
di. En son Şişli Belediyesi'nde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Birimi'nde danışmanlık görevini yürütüyordu. Maalesef 2015 Eylül ayında Boysan'ı ve iki arkadaşını bir trafik kazasında kaybettik. Onun gidişinden sonra 2016 Haziran'ında, yaşadığı evi 'Boysan'ın Evi' adı altında STK'lara eğitim, toplantı, seminer, sergi ve atölye çalışmaları için açtık. Ayrıca iki senedir 'Boysan'ın Evi' her ay düzenli bülten çıkararak etkinlikleri hazırlayan gönüllü ekibi tarafından paylaşılıyor. Sevgi ve dayanışma ilkesi ile yürütülen çalışmaları ile toplumda eşit haklar ve eşit hayatlar olgusu ile farkındalık yaratmaya devam ediyor.

Ayrıca 'Boysan'ın Evi' çatısı altında LADEG+ (LGBTİ+ Aile ve Yakınlar Destek Grubu) faaliyetlerini yürütüyor.

Bilgi ve destek için:

<https://www.instagram.com/ladegaile/>

<https://facebook.com/ladegailegrubu>

twitter.com/ladegaile

www.ladeg.org

twitter.com/boysaninevi

facebook.com/boysaninevi

instagram.com/boysaninevi

www.boysaninevi.com

Siz hiç annenizin açlığına tanık oldunuz mu?

Annem her Şeye rağmen inanmayı hiç bırakmadı, beni ayakta tutan da buydu. "Yasal bir talebim var" diyordu sürekli ama hemen ardından da ekliyordu "Gerekirse ölürüm." Annem ve beyaz tülbentli anneler aynı dili konuşuyorlardı, barış için, gencecik bedenlerin toprağa düşmemesi için gerekirse ölürlerdi.

SABIHA TEMİZKAN

Soğuk bir duruşma salonundaydım. Annem kelepçe dayatılmazsa gelecekti duruşma salonuna. SEGBİS ile katılmayacağını söylemişti bana açık görüşte. “Kelepçe

Soluksuz dinliyordum, annemi tanıyordum çünkü. Bir şey diyecekti. Birden “süresiz dönüşümsüz açlık grevine başlıyorum” kelimeleri dökülüverdi ağzından, öylece.. “Süresiz dönüşümsüz”... Tutukluluğunun devamına karar verildi annemin. Duruşmadan çıkarken insanlar beni teselli etmeye çalışıyordu ama herkes buz kesmişti. Benimse kafamın içinde hep aynı iki kelime; “süresiz dönüşümsüz!”

takmadan götürmeyiz” demişler, haber geldi. Tahliye edilmeyecek diye düşündüm o an. Fakat bir şeyler oluyordu. Annem SEGBİS ile duruşma salonundaki ekranda belirdi. Şaşkındım. Mahkeme heyetine adil yargılanmadığını anlatıyordu. Milletvekili olduğunu, yasa- ma dokunulmazlığını, hakkı, hukuku bir bir... Hakimlere, savcılara... Sonra “tecrit” dedi, “Kime uygulanırsa uygulansın insanlık suçudur.” Soluksuz dinliyordum, annemi tanıyordum çünkü. Bir şey diyecekti. Birden “süresiz dönüşümsüz açlık grevine

başlıyorum” kelimeleri dökülüverdi ağzından, öylece.. “Süresiz dönüşümsüz”... Tutukluluğunun devamına karar verildi annemin. Duruşmadan çıkarken insanlar beni teselli etmeye çalışıyordu ama herkes buz kesmişti. Benimse kafamın içinde hep aynı iki kelime; “süresiz dönüşümsüz!”

O günden sonra artık ne hayatım ne de ben eskisi gibi olacaktık. Annemin görüşüne gittim hemen, gözlerine baktım. Kararını vermişti. Kafam patlayacaktı, belirsiz ama en çok da kötü biteceğine dair kaygılardan. Evime döndüğümde günlerce kendimi teskin edecek bir kelime, bir duygu bulamadım. “Annem ölecek mi?” diye soruyordum herkese, ağzıma zor aldığım o kelime kolumu kanadımı kırmıştı. O benim sadece annem değildi ki! Onu kaybetmek... Yok, olmaz! Neden hayattayım diye sordu-

ğumda en net, en güzel cevabımdı o benim. Manam...

Ayağa kalk!

Açlık grevinin 79'uncu gününde annem tahliye edildi. Sabırsızlıkla beklediğim o an gelmişti işte ama buruktum. Bu kez de anne açlığını her gün her saat omuzlarımda taşıyacaktım. Mutfakta yemeğimi yerken ona sıvısını götürüp yediğim her lokmaya lanet edecek, ona belli etmeden gizli gizli gözyaşları dökcektim.

Beni bu sürecin içinde olmaya götüren şey elbette annemi yaşatma çabasıydı. Ağlayıp sızlamayı bırakıp annemin sesini duyurmalıydım. Yasal bir talebi vardı. Günler, aylar geçerken beni en çok öfkeliendiren de iktidarın insanların ölmesi pahasına yasaları uygulamamasıydı. Zorluklar da giderek katmerleniyordu. Babasını daha önceki tutukluluğu döneminde kaybetmişti annem ve işte şimdi de annesi. Kızına hasret

gözlerini yummuştu. Annem açlıkla anne acısını bir arada taşıyordu bu kez. O içeride ben dışarıda sızlıyordum.

Annemin durumu giderek kötüleşiyordu. Artık görüşe çıkamamaya başladığında yeniden sarsılmıştım. Bir de kağıt imzalatmışlardı anneme “kendi isteğiyle görüşe çıkmıyor” diye. Kızının görüşüne! Canımı daha da acıtmaya çalışıyorlardı sanki. Bir yandan açlık grevleri artık bütün cezaevlerine yayılmıştı, artık tek endişeli aile ben değildim. Onlar nasıl dayanıyor acaba diyordum, lokmaları ağızlarında büyüyor mu onların da.

Açlık grevinin 79'uncu gününde annem tahliye edildi. Sabırsızlıkla beklediğim o an gelmişti işte ama buruktum. Bu kez de anne açlığını her gün her saat omuzlarımda taşıyacaktım. Mutfakta yemeğimi yerken ona sıvısını götürüp yediğim her lokmaya lanet edecek, ona belli etmeden gizli gizli gözyaşları dökcektim. Hep gülmeye çalışacaktım içim yangın yeriirken. Dayanışma ziyaretlerine gelen

herkese gülümseyecek, umudumu diri tutacaktım. Çünkü bana “güçlü olmak” dışında bir seçenek bırakılmamıştı. Biraz boynumu bükecek olsam hemen “senden güç alıyoruz, yapma” diyorlardı bana. Başkalarına da güç olmam gerekiyordu bu kez.

Umut nasıl perçinleniyordu her geçen gün bilmiyorum. Tek bildiğim annelerin direnişinden aldığım güçtü. Sessizliğe pirüpak, kocaman bir meydan okuma. Olağanüstü bir irade ve haklılığın mağrurluğu.

Annem mi? Annem eriyordu. Cezaevlerinden ölüm haberleri geldikçe kanayan yüreğiyle eriyen bedeni konuşuyordu sadece. Hayatını kaybeden gençlerin anneleri geliyordu evimize. Söz yoktu pek, gözleriyle hem konuşup hem teselli ediyorlardı birbirlerini. O güçlü kadınları tanımak hem çok ağır hem de çok öğreticiydi benim için. Bugüne kadar küçük şeyleri dert edip durmuştum hayatımda. Kendime dair en büyük acım ayrılık acısıydı galiba. -Keşke

tek derdimiz de bu olsa ya- Oysa beyaz tülbentli anneler “çocuklarımız ölüyor” diye sokaklarda itilip kakılıyordu her gün. Ama onların bedenleri değil ciğerleri dağlanıyordu. “En çok ölürüz, tutuklanırsız” diyorlardı bir de! Yani benim hatta birçok insanın hayattaki en büyük iki korkusu ölüm ve tutuklanmak. Umut nasıl perçinleniyordu her geçen gün bilmiyorum. Tek bildiğim annelerin direnişinden aldığım güçtü. Sessizliğe pirüpak, kocaman bir meydan okuma. Olağanüstü bir irade ve haklılığın mağrurluğu.

Ölüm oruçları başladığında artık söz hükmünü yitirmişti benim açımdan. Konuşmadım. Ne denirdi ki? Aklım almıyordu ama bir yandan şaşkın da değildim iktidarın tavrı karşısında. İnsanlar ölümün eşğine gelmişti ve izliyorlardı. Vicdanlarına seslenmeyi denedim zaman zaman ama duvara çarpıyordu çığlıklarım. Annem her şeye rağmen inanmayı hiç bırakmadı, beni ayakta tutan da buydu. “Yasal bir talebim var” diyordu sürekli ama hemen ardından da ekliyordu “Gerekirse ölürüm.” Annem ve beyaz tülbentli

anneler aynı dili konuşuyorlardı, barış için, gencecik bedenlerin toprağa düşmemesi için gerekirse ölürlendi. Artık eski hayatımı hatırlamıyordum sanki. Öyle ki hep böyle etimi parça parça eden bir acının içinde yaşamış gibi hissediyordum. Ama her şey, annemin açlığı bile normal-

O gün geldi işte. Ama nasıl? Dokuz gencecik insan canını feda etti, annem 200 gün açlık grevi yaptı, binlerce kişinin açlık grevi kritik eşikteydi ve 30 kişi ölüm orucundaydı. Neden? Yasal ve nihayetinde görüldüğü gibi derhal yerine getirilebilir bir talep için.

leşiyordu adeta. Bu korkunç bir duygu. Sonra “hayır” diyordum “düzelecek her şey.” Yeniden annemle gözlerimizden yaşlar akıncaya kadar güleceğimiz günleri hayal ediyordum. Ve hiç durmadan ama hiç aralıksız yürüyordum. Düşersenem kalkamazdım, dimdik yürümeliydim. Soluksuz yürüdüm. Sessizliğe, annemin ve yoldaşlarının ölmesini isteyenlere, annemin üzerinden bana saldıranlara

hiçbir şeye hiçbirine aldırmadan yürüdüm. Tek bir derdim vardı, yaşatmak!

O gün geldi işte. Ama nasıl? Dokuz gencecik insan canını feda etti, annem 200 gün açlık grevi yaptı, binlerce kişinin açlık grevi kritik eşikteydi ve 30 kişi ölüm orucundaydı. Neden? Yasal ve nihayetinde görüldüğü gibi derhal yerine getirilebilir bir talep için.

İşte bunun acısı şimdi çıkıyor bedenimden, ruhumdan. Yorgun düşmüş yüreğim, şimdi hissediyorum. Aklıma geldikçe yaşadığımız süreç boğazım düğümleniyor, karnımda bir sıcaklık hissediyorum, içim kalkıyor sanki. Şimdi herkes bitti, geçti diyor. Bitti mi gerçekten? Geçiyor mu? Dilerim artık hiç kimse böyle süreçler yaşamaz, anne açlığını, evlat açlığını omuzlarında taşımaz. Dilerim artık açlık bir direniş biçimi olmaz. Dilerim barış artık bir temenni değil gerçek olur.

Anneliğin kısa tarihi 1:

Biyolojik mi, toplumsal mı?

Kadınların çocuk doğurma kapasitesine sahip olmaları, çocuk bakımı zorunluluğunu kadınlar üzerine devrolması için yeterli görülmüştür. Anne olmak değerli ve önemli bir deneyimdir, fakat çocuk bakımı ve anneliği birbirinin yerine ikame edilir olarak kabul etmek, toplumsal cinsiyet normlarıyla ilgili tartışılmalı.

CEYLAN AKGÜN

Annelik biyolojik olarak kadınlıkla ilgili olsa da, içi politik ve kültürel niteliklerle doldurulan bir kavram.

Annelik, biyolojik ya da içgüdüsel olanla toplumsal ola-

Kadının annelik görevlerini reddetmesi bir erkeğe göre çok daha zor olduğu için ilk kuşak isimlerin aileyi ve bilhassa anneliği daha radikal bir reddediş içinde olduğu yorumu yapılabilir.

nın, kültürle doğanın sınırlarının kesiştiği bir yerde konumlandığı için feminizm açısından önemli bir sahadır. Bu deneyimin toplumsal cinsiyet ve piyasa değerleri açısından nerede durduğuna dair yapılacak çalışma zihin açıcı olabilir.

Anneliğin feminist eleştirisi, kabaca iki eksen üzerinden gider. Birinci kuşakta, 1970'lere kadar hakim olan Simon de Beauvoir, Shulamith Firestone, Kate Millett

ve Betty Friedan isimleri ön plana çıkar. Bu kuşak anneliğin kadın yaşamı üzerindeki kısıtlayıcılığına dikkat çekerek, anneliği kadın özgürleşmesinde bir engel olarak yorumlar. Patriarka çocuk bakımı ve ev işlerini kadının doğal sorumluluğu olarak işlediği için bir erkeğin aksine kadınların bu görevlerine karşı durması onları etiketlenme ve çeşitli yaptırımlarla karşılaştırabilir. Kadının annelik görevlerini reddetmesi bir erkeğe göre çok daha zor olduğu için ilk kuşak isimlerin aileyi ve bilhassa anneliği daha radikal bir reddediş içinde olduğu yorumu yapılabilir. İkinci kuşak ise 1970'lerden sonra ön plana çıkar. Bu kuşak, kendinden öncekilerin anneliği reddeden tavrına içeriden bir eleştiriyle karşılık vermiş ve anneliğe kadına özgü, özgürleştirici ve olumlu değer yaratan bir deneyim olarak bakmışlardır. Bu iki ana izleği belirledikten sonra, feminist epistemoloji içinde annelikle ilgili temel tartışma alanlarını açıklamaya çalışacağım.

ANNELİK KADININ DOĞASI MI?

Kadınlar uzun süre bedenleri üzerinden tanımlanmış, doğum, emzirme gibi biyolojik süreçler doğanın bir zorunluluğu gibi ele alınmıştır. Bu anlayış, kadınlığı tarihsel ve toplumsal bir kavram olmaktan çıkarıp, cinsiyetin

doğası anlayışı temelinde sabit bir kimliğe dönüştürür. Doğasında doğurma kapasitesi var ise, kadın doğurmak

Beauvoir, anneliğin kadını bedenine kapatıp hapsettiğini düşünür. Toplum anneliği olumlasa bile, gebe kadın bir kuluçkadır. Annelik içgüdüsünü reddeder ve bütün varlığı ona yapışık olan bir varlıkla devam etmek zorunda kalan kadınların yoğun kaygı yaşadıklarından bahseder.

zorundadır gibi argümanlar kadınları doğurganlığa hapsettiği gibi, onları tek boyutlu bir varlık olarak tahayyül eder. İnsanın dolayısıyla kadının bir doğası varsa bile, bu doğa çok katmanlı, değişip dönüşebilir bir varoluş şeklidir. Doğalcı görüşün kadın çocuk doğurur erkek de evin geçimini sağlar şeklindeki evrensel kadın/erkek modeli kadını hane içinde kapatmanın dayanağı olur.

Annelik mitini deşifre etmeye yönelik çabalar ikinci dalga feminizmin ön plana çıktığı yetmişli yıllarda her zamankinden daha görünür olur. Atmışlar sonundan itibaren özellikle orta sınıf kadınlar için “kadının çifte iş yükü problemi” feministler için temel bir mesele haline gelir. Anneliği kutsallık ve gizeminden arındırmak amacıyla buluşan feminist teorisyenler, annelik ve aileyi kadınları baskı altına alan bir kurum olarak analiz etmişlerdir.

Beauvoir, anneliğin kadını bedenine kapatıp hapsettiğini düşünür. Toplum anneliği olumlasa bile, gebe kadın bir kuluçkadır. Annelik içgüdüsünü reddeder ve bütün varlığı ona yapışık olan bir varlıkla devam etmek zorunda kalan kadınların yoğun kaygı yaşadıklarından bahseder. Kadın çocuğunu sever çünkü ondan bir şey bekler aynı zamanda kendi ikincilliğinin hıncını da çocuğundan alır. Erkek çocuğu kendine bağlamaya çalışırken kız çocukta kendi aşağılanmasını görür. Beauvoir, anneliği kadınlara dayatılan, onları köleleştiren bir yapı olarak tasvir eder ve kadınların annelikten azat olmalarını salık verir.

Betty Friedan, “adı konulmamış bir sorun var” diyerek

dönemin refah devleti içinde bir sosyal tip olarak beliren nevroitik ev kadınlarına odaklanır. Friedan, her şeyleri tam gibi görünen ama mutsuz olan kadınların hayatlarını “konforlu bir temerküz kampına” benzetir. Kadınlar varlıklarını ailelerine adadıkları için içsel bir boşluk yaşamaktadırlar. Linda Nicholson, refah devletinin toplumsal cinsiyet üzerinde yarattığı iki yönlü gerilimi tespit eder: Kadınlar iş gücüne devam ederken diğer yandan domestik ve aileci olarak da kalmaya devam etmektedir. Kapitalizm, yirminci yüzyıl ortalarına kadar ev işi/tüketim ile birlikte annelik/eş rollerini içeren iki boyutlu domestik bir ideolojiyi güçlendirmektedir. Refah devletinin evini ve çocuğunu her an temiz tutan, hijyen kadın imgesini tüketim odaklı olarak pekiştirdiğini düşünür.

Firestone, annelikle ilgili çok daha radikal bir çıkış yapar ve ataerkilliğin kadınların doğurması ve çocuklar üzerinden işlediğini söyler. Eşitsizlik, yasalarla ya da kadınların işgücüne katılımıyla çözülecek bir sorun değildir. Cinsiyetçi işbölümünü yok etmek için kadınlar üreme araçlarını ele geçirmelidir. Sosyalist devrimin amacının sınıf ayrımını yok etmek olduğu gibi kadın devriminin amacı da cinsel farkları yok etmek olmalıdır ve bunun yolu da doğum teknolojilerini ele geçirmektir. Firestone kapitalizmle birlikte değişen çocuk kavrayışını, çocukların üretimden çekilmelerini de konu eder. Eğitimin uzaması ve bir türlü yetişkinliğe geçemeyişleri açısından çocuk ve kadınların benzer süreçlerden geçtiğini, çocuğun ezilmesi ile kadının ezilmesinin ilişkili olduğunu savunur. Firestone, çocukların aşırı korunması ve ihtimam gösterilmesi gereken bağımlı bireyler haline getirildiğini söyler ki aslında bu kavrayış günümüzdeki çocuk odaklı annelik tartışmaları açısından erken bir saptamadır.

Adrienne Rich yetmişlerin radikal bakışından biraz daha uzaklaşmış, kadın merkezli bir deneyim alanı olarak anneliğe feminizm içinden daha olumlu bir vurgu yapmıştır. Rich için annelik, kadınların bağımlı hale getirilmesinde sistemin önemli bir parçasıdır. Ancak, annelik kavramını “deneyim” ve “kurum” olarak ikiye ayırarak

kadınlar için yeni bir imkan yaratır. Erkek egemen sistemden sıyrıldığında anneliğin kendisi kadınlar için dönüştürücü olacak, bu deneyim kadınlara yaratıcılık ve

Friedan'ın eşitliğin ailenin ölümüne yol açtığı yönünde bir mit oluştuğunu bir feminist olarak içeriden tespit etmesi muhafazakarların dört elle sarılacağı bir argümana evrilir. Yükselen sağ ve aile değerleri karşısında feminist bir girişim olarak değerlendirilecek olsa bile, nihayetinde bu argümanı Friedan'ı muhafazakar feminizmin içinde konumlandırır.

sevgi potansiyeli taşıyacaktır. Bu yüzden annelik kurumunu yok etmek anneliği imha etmek anlamına gelmez. Hem anneliği kadınların yegane işi olarak kabul eden ideolojiyle mücadele eden hem de bu deneyimin kadını güçlendiren özgürleştirici potansiyelini kabul eden bu tutum anneliği bizatihi varlığından ötürü problem etmez.

Seksenler ve sonrasında feminist teorinin anneliğe bakışı kabaca iki ana izlekte yoğunlaşır. İlk izlek, annelik ve aile kurumuna karşı tavır alır. Daha çok bir söylem olarak anneliğin ardındaki ideolo-

jiyi ortaya çıkarmaya yönelir. İkinci izlek ise annelik ve ailenin feminist bir bakış ile yeniden tanımlanması ve kadın deneyimine ait bir alan olduğu için değerli hale getirilmesi yönündedir. Anneliği özgürlükçü ve eşitlikçi bir şekilde yeniden inşa etmek ve kadın deneyimini görünür hale getirme motivasyonu ile anneliği olumlarlar. Doksanların anneci akımı yükselen muhafazakar, sağ politikanın popülist söyleminin elinden kurtarmak amacıyla annelik ve aile savunusunu bu denli sahiplenmiştir. Ama bu çaba boşa gitmiştir denilebilir. Örneğin, Friedan'ın o döneme kadar olan kadın hareketinin eril modeli taklit ederek kadınları kamusal başarının peşine düşürdüğünü iddia etmesi ve feminizmin kadınların yakınlık, annelik ve çocuklarla ilgili meselelerini ihmal ettiğini söylemesinin etkileri sonradan liberal sağın işine yarar. Friedan'ın eşitliğin ailenin ölümüne yol açtığı yönünde bir mit oluştuğunu bir feminist olarak içeriden

tespit etmesi muhafazakarların dört elle sarılacağı bir argümana evrilir. Yükselen sağ ve aile değerleri karşısında feminist bir girişim olarak değerlendirilecek olsa bile, nihayetinde bu argümanı Friedan'ı muhafazakar feminizmin içinde konumlandırır. Sara Ruddick, maternal düşünceyi ataerkilliğe karşı bir taktik olarak benimser. Annelik, maternal düşüncenin kristalize olduğu önemli bir deneyim olarak kadınlara alternatif bir varoluş imkanı sunmakta, erkek egemen kültürün içinde bir gedik açma imkanı yaratmaktadır. Maternal feminizm özel alandaki gerçekleşen bakım işleri ve ev işlerini görünür ve değerli kılmak, annelik değerlerini kamusal alana taşımak gibi önemli konulara işaret etse de doksanların sonundan itibaren maternal stratejilerle yürütülen eşitlik mücadelesi daha çok muhafazakar düşüncenin teslim aldığı bir alan olmuştur. İki binli yılların feminizmi anneliği yeniden değerli bir kimlik haline getirmekle birlikte, maternal politikaların kadınlar açısından kısıtlayıcılığına da dikkat çeker. Dünyada ve Türkiye'de hızla yükselen yeni sağ ve muhafazakar politikalar karşısında annelikle ilgili feminist kavrayışların sönük kaldığı, genel bir annelik teorisi oluşturulamadığı söylenebilir. Üçüncü dalga feminizmin ilgi odağı daha çok etnisite, göçmenlik, toplumsal cinsiyet ya da alt sınıfların farklı annelik deneyimlerine odaklanan bağlamsal ve tarihsel bir odağa kayar. Kadınların paylaştıkları deneyimler, büyük anlatılara direnen tikelikler, kamusal söylem tarafından değersizleştirilen özel alan faaliyetleri, kadınlar arası farklılıklar ve kadınların farklı ezilme biçimleri daha ön plana çıkar.

Feminizmin içindeki bu iki izlek, aile karşıtlığının annelik değerlerini yok etmesi ile geleneksel ataerkil aile anlayışının tek meşru biçim oluşuna karşı eşitlik ve özgürlükçülüğü savunmak arasında gidip gelir. Maternal feminizm aile değerlerini muhafaza ederken kısmen muhafazakarlaşmakta ancak ikincisi ise aile ve annelik kavramını dışlarken alternatif yaşam biçimlerini zımnen muhafazakarlaştırmaktadır sanki. Belki de en iyi yaklaşım bu iki görüş arasında bir uzlaşma sağlamanın çarelerini aramak olmalıdır.

Anneliğin kısa tarihi 2:

Annelik miti ardındaki emek sömürüsü

Annelik tam zamanlı bir görevdir ve bu görevi bırakmak neredeyse mümkün değildir. Ama bu tam zamanlı mesainin gerektirdiği zamanın ya da emek değerinin somutlaşmış ve hukuki düzeyde tanımlanan bir karşılığı yoktur. Kısaca anne olmanın gizli bir maliyeti de vardır.

CEYLAN AKGÜN

Sadece neoliberal veya muhafazakar politikalar açısından değil, sol ve demokrat bakış açısından da problemlili konulardan biri, anneliği de içeren yeniden üretim işleridir:

//

Ev kadınlarının eşit ücretle ilgili beklentileri olan çalışan annenin emeği, ücretli hamilelik izni, pozitif ayrımcılık gibi makul beklentilerin kapitalizm açısından bir maliyeti vardır. Bu tür harcamalar kapitalizmi istikrarsızlaştırır. Diğer yandan, bilimsel söylem, devlet ve gelenek elbirliği ile çocuk bakımını, sevgi, şefkat, içgüdüler, bağlanma üzerinden annelerle özdeşleştirmektedir.

‘Ev işleri ve çocuk bakımı gibi sorumluluklar kadınlar tarafından içselleştirilmiş mi?’, ‘Kadınlar bu konularla ilgili eşit paylaşım istediklerinde ne hissediyor?’, ‘Ataerkil normların dayatmaları ile yüzleşme ve normları ret arasındaki gelgitler nasıl oluyor?’ gibi sorulara geçmeden önce, bu konudaki literatüre kısaca değinmek yerinde olur.

İktisat kuramı çalışmayı sadece para karşılığında yapılan bir iş olarak tanımladığı için, ev işleri ve çocuk bakımı üretkenlikle ilgisi olmayan bir emek biçimi olarak görülmez hale gelir. Ev içindeki bakım

ve ev işleri sanki kadın olmanın doğal bir gerekliliği olarak görüldüğü için kadının işgücü değersiz olmuştur. Kadının evde çocuk bakımı ile uğraşması onu ekonomik açıdan erkeğe bağımlı hale getirdiği gibi, erkeğin ekonomik değeri olan emeğini de giderek daha değerli hale getirir. Bu sayede cinsiyete bağlı oluşan işbölümü giderek doğallaşır. Kadının emeğinin ücreti daha düşük olduğu için kapitalizm için bir “yedek emek” olmaktadır. Ev kadınlarının eşit ücretle ilgili beklentileri olan çalışan annenin emeği, ücretli hamilelik izni, pozitif ayrımcılık gibi makul beklentilerin kapitalizm açısından bir maliyeti vardır. Bu tür harcamalar kapitalizmi istikrarsızlaştırır. Diğer yandan, bilimsel söylem, devlet ve gelenek elbirliği ile çocuk bakımını, sevgi, şefkat, içgüdüler, bağlanma üzerinden annelerle özdeşleştirmektedir. Konumuz açısından tam da bu sevgi veya şefkat denen şeyin kendisinin analize ve üzerinde tartışılmaya ihtiyacı var: Kadınların çocuk doğurma kapasitesine sahip olmaları,

çocuk bakımı zorunluluğunu kadınlar üzerine devrolması için yeterli görülmemiştir. Anne olmak değerli ve önemli bir deneyimdir, fakat çocuk bakımı ve anneliği birbirinin

Modern toplumlarda kadınlar formel olarak erkeklerle eşit kabul edilseler bile fiilen hiçbir zaman erkeklerle aynı anlamda bireyler olarak görülmezler. Kadınlar yasalar önünde kısmen eşitlenmiş olsa bile, modern toplumların temeli olan çekirdek aile yapılanması eşitliğin ulaşamadığı imtiyazlı bir alan olarak kalmıştır.

yerine ikame edilir olarak kabul etmek, toplumsal cinsiyet normlarıyla ilgili tartışılmalı diye düşünüyorum. Annelik ve kadınsı değerleri olumlama anlayışı ile ev kadınlığının yüceltilmesi arasında önemli farklar vardır. Fakat toplumsal cinsiyet ilişkileri içindeki hiyerarşi ev içi etkinliklerin idealize edilip kutsallaştırılmasıyla devam eder. Ev içi emek bugün sadece yeniden üretimin bir parçası olarak değerlendirilmemekte. Yemek, temizlik, çocuk bakımı gibi faaliyetler feminist kuramda artık değerli görülen ve kadınların anlam dünyasında yer işgal eden

işlerdir. Ancak bu işlerin, zorunluluk olarak kadına dayatılmış olması, toplumsal iktidar yapılarıyla ilgilidir ve sorunlaştırılabilir.

Modern toplumlarda kadınlar formel olarak erkeklerle eşit kabul edilseler bile fiilen hiçbir zaman erkeklerle aynı anlamda bireyler olarak görülmezler. Kadınlar yasalar önünde kısmen eşitlenmiş olsa bile, modern toplumların temeli olan çekirdek aile yapılanması eşitliğin ulaşamadığı imtiyazlı bir alan olarak kalmıştır. Kadın öznelliğinin oluşumu ailenin bekası adına feda edilmiştir. Modern söylemin içinde kadın çifte bir yükü karşı karşıyadır. Aile içinde, özel alana dair “doğal” olan işlerin yanına çalışma hayatı ve toplumsal alandaki sorumluluklar eklenmiştir. Ev işleri çalışan kadınlar için neredeyse ikinci bir vardiya gibidir. Toplumsal cinsiyet rollerinin doğalmış gibi kabul edilmesi, kadının iş yükünü artırırken emeğinin değerini düşürmekte, gelenekçi yapıyı ise güçlendirmektedir. Kadınların ezilme biçimleri ekonomik sınıflarına, sembolik ve kültürel sermayelerine

göre çeşitlilik gösterir. Tüm ezilme biçimlerini eşitleyemediğimiz gibi kadınların kendi aralarındaki hiyerarşiyi görmezden gelemeyiz. Fakat sıra ev işlerine geldiğinde yükün

Özel alanı ihmal eden ve tüm özgürleşme ve hak alma olanağını kamusal alan içinde değerlendiren bir anlayışın yetersizliği aşikardır. Kadınlar için iş ve aile yaşamını uzlaştırmak önemli bir mesele. Bu yüzden çocukların bakımı ve yetiştirilmesini politikleştirmek gerekir.

büyük kısmı kadınlara kalır. Çünkü ev işleri için başka bir kadının emeğini satın alarak kurtarılan enerji, çocuk bakımı ya da daha değerli görülen diğer “yuva işleri”ne aktarılmaktadır. Evin içinde temizlik, yemek, düzenleme işlerini yapmak, çocukların bakımıyla uğraşmak kadının görevi olmaya devam ederken, kocaların rolünün bir türlü dönüşmemesi ya da “eşine yardım etmek” seviyesinde kalması önemli bir sorundur. Kadınlar ücretli çalışsalar bile onların birincil kurumlaşmış

faaliyeti ev işleri ve çocuk bakımı olarak kalır.

Çocuk bakımının, sosyal, ekonomik ve hukuksal olarak belirlenmiş bir çerçevesi yoktur, bu haliyle kamusal alanda görünmeyen bir iştir. Bir emek biçimi olarak sadece ebeveynin verdiği zamanla da ölçülmesi mümkün değildir. Annelik tam zamanlı bir görevdir ve bu görevi bırakmak neredeyse mümkün değildir. Ama bu tam zamanlı mesainin gerektirdiği zamanın ya da emek değerinin somutlaşmış ve hukuki düzeyde tanımlanan bir karşılığı yoktur. Kısaca anne olmanın gizli bir maliyeti de vardır.

Özel alanı ihmal eden ve tüm özgürleşme ve hak alma olanağını kamusal alan içinde değerlendiren bir anlayışın yetersizliği aşikardır. Kadınlar için iş ve aile yaşamını uzlaştırmak önemli bir mesele. Bu yüzden çocukların bakımı ve yetiştirilmesini politikleştirmek gerekir. Kadınların toplumsal hayata ve çalışma hayatına erkeklerle eşit bir şekilde katılımı yasalar önünde kadın erkek eşittir denerek çözümediği en çok kadınların deneyimlerinde görülür. Annele-
rin çalışma saatleri, kreşler, annelik izinleri gibi çocuk bakımıyla ilgili sosyal politikalar geliştirilmedikçe, kadınların

-ne kadar eşitlikçi ve modern olursa olsun- evdeki ücretsiz çocuk bakıcıları olmaktan kurtulamadığı, bellidir. Nitelikli işlerde çalışmak ve para kazanmak bile kadının ev içindeki düşük statüsünü değiştirmemekte. Kadınlar için en değerli olanın annelik olarak belirlenmesi, kadının meslek ve annelik arasındaki seçiminin etik bir norm haline gelmesi sorunlu bir durumdur. Vicdani olarak da, ekonomik ve kültürel olarak da kutsal annelik miti içinde, çocukları kadınların tek idealleri haline gelmektedir.

GÜNÜMÜZDE ANNELİK İDEALİ: YOĞUN ANNELİK VE KADIN POLİTİKALARI

Annelik mitinin art alanını görebilmek, kadınların gönüllü ve ücretsiz emeğini sömüren sistemin işleyişini açığa çıkarmak adına gerekli olduğu gibi, öznel düzeyde kadınların suçluluk duygularını ve kaygılarını gidermeye yönelik bir kapı aralayabilir. Annelik sadece düzenin hakimiyetinde sömürülüp metalaşan bir varolma biçimi değildir. İktidarın olduğu her yerde bir karşı iktidar da vardır. Anneliğe dair her zaman farklı imkanlar mevcuttur. Tam da bu noktada günümüzdeki annelik deneyiminin ideoloji ile nasıl eklemlendiğinden bahsetmek, tam zamanlı annelik tartışmalarını anlamak açısından verimli bir alan açacaktır.

Neoliberalizmin kendi adına başarısı, kadınlara yükledikleri fazladan sorumluluğu, rıza kazandırarak, kadının benlik değerini sahte bir şekilde yükselterek sunmayı başarmış olmasıdır. “Annelik kutsaldır” aldatmacası kadınlığı anneliğe indirger. “Anne eli değmişcesine” söylemi, kadınların mutfakta geçirdikleri zamanı uysalca benimsemelerine katkı sunar. “İyi anne olma” aldatmacası kadınlar arasında bir rekabet oluşturduğu gibi, “iyi anne” olmak için verilen emeği duygular vasıtasıyla sömürür. Anneliğin kutsallaştırılması altında daha çok kadın emeğinin sağladığı konfor tarif edilir. Yüceltilen başlı başına anne olmak değil, “kendini çocuklarına adanmış” anne imajıdır. Böylece, ailenin, kocanın, vatanın ya da milletin bekası için varlık bulan bir anne tanımı geçerli olmaktadır. Yoğun annelik mefhumu,

anneliğin kendine özgü tümüyle çocuk merkezli yoğun duygusallık ve zaman harcamayı gerektiren bir faaliyet olduğunu öne sürer. Yoğun anne, başkalarının bakımı için

//

“Annelik sonsuz bir fedakarlık, sebatkarlık ve çilekeşliktir” şiarı kadınların zihninde “iyi anne olma”ya dair koşullar oluşturmakta, bu da gönüllü bir fedakarlık eğilimi yaratmaktadır.

kendini adayan, kendini feda eden, kendi ihtiyaç ve ilgilerini baskılayan kişidir ki bu da günümüz orta sınıf anneleri içinde popüler olan ve değerli bir hale gelen “tam zamanlı annelik”de somutlaşır. Böylece “annelik” değerli hale gelirken, anne olmamak da değersizleşmektedir. Diğer yandan yoğun anneliğin, bireyi piyasaya hazırlayan bakım emeği çerçevesi içinde araçsallaştıran bir yanı olduğu söylenebilir. Yeniden üretim sürecindeki tüm sorumluluk kadına kalırken, bu

sürecin yaratıcı ve emek değeri ekonomik anlamda silinmekte; anne ve eş rolü değersizleşmektedir. Bugün, kendini çocuklarının eğitimine vakfetmiş, tüm boş zamanını onları hoşnut etmeye ve “kaliteli vakit” geçirmeye adanmış bir annelik modeli idealize edilir. Modern annelik kurgusu, “anneliğin içten geldiği” söylemi ile doğallaştırılır. Bilimsel söylem, annenin çocuğuyla “doğal bir bağ” geliştirdiğini ve büyük bir hoşnutluk içinde çocuğuyla ilgilendiğini söyler. Annelik öğrenilmez, içgüdüseldir kavrayışı, babaların isteseler bile bakım verenler olarak annenin yerini tutamayacağı sonucuna ulaşır. Bu sebeple, eğitim almış ve çalışma hayatında olsalar da doğum sebebiyle kariyerlerini bırakma fedakarlığı kadına düşmektedir. Çocuklarda ortaya çıkan pek çok olumsuz durum (sağlık sorunları, ruh sağlığı vb) annelerin ilgisizliğine ve çocuklara yeteri kadar zaman ayıramamasına bağlanır. Diğer yandan dar gelirliler için böyle bir seçenek olmamasının ortaya çıkardığı durum kendi başına bir analiz alanı olarak atlanmaması gereken bir kategoridir. “Annelik sonsuz bir fedakarlık, sebatkarlık ve çilekeşliktir” şiarı kadınların zihninde “iyi anne olma”ya dair koşullar oluşturmakta, bu da gönüllü bir fedakarlık eğilimi yaratmaktadır.

Anneliğin kısa tarihi 3:

Psikanalizde annelik

Psikanaliz literatürünün gelişmesiyle birlikte günümüzde bile oldukça geçerli olan bugün olup bitenlerden “geçmişteki anneye fatura çıkarma” eğilimi hissedilir olur. Bu durumun kadınlar arasında iki yönlü bir etkisi olduğu tartışılabilir. En başta annelik, hiç kimse tarafından ikame edilemez, çok özel ve değerli bir konuma yükselir. Diğer yandan bu denli kritik bir görevin kadınların omuzlarına yüklediği vicdani baskıyı gözardı etmemek gerekir.

CEYLAN AKGÜN

Annelik, biyolojik ya da içgüdüsel olanla toplumsal olanın, kültürle doğanın sınırlarının kesiştiği bir yerde konumlandığı için psikanalizin Rosetta taşı gibidir. An-

20'nci yüzyıla geldiğimizde annelere bir sorumluluk daha eklenir. Psikanaliz ve bilinçdışı keşfedilmiştir. Artık anneler çocuklarının ruhsal sağlıklarından da sorumlu hale gelmektedir. Psikanaliz literatürünün gelişmesiyle birlikte günümüzde bile oldukça geçerli olan bugün olup bitenlerden "geçmişteki anneye fatura çıkarma" eğilimi hissedilir olur.

neliğin içgüdüsel ve biyolojik olduğuna dair en güçlü argümanlar da psikanalizin içinden çıkar. O halde ilk olarak şunları sorabiliriz: Biyolojik veçhesi anneliği ne kadar bağlar? Annelik sadece biyolojik bir zorunluluk olarak açıklanabilir mi? Freud anatomi kaderdir demiş, gerçekten öyle mi? Bu noktada doğadan kültüre geçtiğimiz tarihi andan (Totem ve Tabu) (1) da yola çıkarak şöyle bir cevap verebiliriz: Biyolojik düzlemde kalarak, sürü dışında bir toplum üretmek mümkün değil. Eğer öyle olsaydı, tüm kadınlar içgüdülerinin tabiyetinde belli

dönemlerde kızışarak çiftleşir ve doğururlardı. Kadın eşittir anne söyleminin ana teması biyolojinin kader olmasıdır ancak bu söylemin arka planında kadınlara karşı oluşturulan temel bir tahakküm gizlidir. Doğurganlığın kontrol edilebilir olduğu bir dönemde halen kadının doğasında annelik vardır söylemini kullanmak rasyonel görünmemektedir. En başta anneliğin doğurganlıkla gelen bir özellik olmaması bu argümanı çürütür. Yüzyıllardır varolan süt annelik kurumu ya da evlat edinme deneyimi, biyolojik zorunluluk söylemini dışlar. Bunun yanında çocuk sahibi olmayı reddeden, doğurduğu çocuğu kabul etmeyen ya da anneliği radikal bir şekilde reddeden kadınlar da var.

20'nci yüzyıla geldiğimizde annelere bir sorumluluk daha eklenir. Psikanaliz ve bilinçdışı keşfedilmiştir. Artık anneler çocuklarının ruhsal sağlıklarından da sorumlu

hale gelmektedir. Psikanaliz literatürünün gelişmesiyle birlikte günümüzde bile oldukça geçerli olan bugün olup bitenlerden “geçmişteki anneye fatura çıkarma” eğilimi

Lacan ise, özneye mühürlü eksiğin hiçbir zaman ve hiçbir şekilde doldurulamayacağını şiddetle savunur. Anne olmak, kadını bir özne olarak tamamlamadığı gibi bu deneyim bazı kadınları daha sorunlu ve bölünmüş bir varoluşun içine hapseder.

hissedilir olur. Bu durumun kadınlar arasında iki yönlü bir etkisi olduğu tartışılabilir. En başta annelik, hiç kimse tarafından ikame edilemez, çok özel ve değerli bir konuma yükselir. Anneliğin itibarı bilimsel verilerin ışığı altında hiç olmadığı kadar artar. Diğer yandan bu denli kritik bir görevin kadınların omuzlarına yüklediği vicdani baskıyı gözardı etmemek gerekir. Evlatlarının kaderlerinin, mutluluklarının tamamıyla kendi yaklaşımlarıyla ilgili olduğunu bilmek, kararlarının ve çocuklarına karşı tutumlarının hayati olduğunu öğrenmek kadınların suçluluk ve kaygılarını artıracaktır. Bu mekanizma, kadınlara kendi kendilerini cezalandıran bir vicdan inşa etmektedir. Bu işleyiş anne olmaya istek duymayanları bile kendilerini anne olmaya mecbur hissettirmekte, anne olmamayı bir eksiklik ve doğa dışı bir durum olarak tahayyül ettirmektedir. Giderek artan sorumlulukları altında özveri, fedakarlık kadın doğasının bir parçası haline gelmekte, hatta kadının doğasının mazohist olduğu, çocukları için çile çekmenin ona mutluluk vereceği söylenmektedir.

Psikanalizin çekirdek teorisini oluşturan Freud’a göre annelik, kadınların nihayet bir şeye, kendilerini tamamlayacak bir çocuğa sahip olmalarıdır. Böylece eksiklerinin üstesinden gelip tamlığa ulaşacaklardır (1932). Başka bir ifadeyle, kadın ancak anne olduğunda tam bir insan olur. Lacan ise, özneye mühürlü eksiğin hiçbir zaman ve hiçbir şekilde doldurulamayacağını şiddetle savunur.

Psikanalizin çekirdek teorisini oluşturan Freud’a göre annelik, kadınların nihayet bir şeye, kendilerini tamamlayacak bir çocuğa sahip olmalarıdır. Böylece eksiklerinin üstesinden gelip tamlığa ulaşacaklardır (1932). Başka bir ifadeyle, kadın ancak anne olduğunda tam bir insan olur. Lacan ise, özneye mühürlü eksiğin hiçbir zaman ve hiçbir şekilde doldurulamayacağını şiddetle savunur.

Anne olmak, kadını bir özne olarak tamamlamadığı gibi bu deneyim bazı kadınları daha sorunlu ve bölünmüş bir varoluşun içine hapseder.

Kristeva'nın buradaki içgüdüden tutkuya doğru olan dönüşümü vurgulaması önemli bir ayrımdır. Çünkü içgüdü doğal olarak ve kendiliğinden tutkuya dönüşmez. Anne bir özne olduğu ve bebeğine bakmayı, onu kültüre kazandırmayı seçtiği için içgüdü tutkuya dönüşür. Bu da anneliği özcü ve verili tanımlarından koparır.

Freud'u eleştiren Chodorow'a göre, kadınların annelik ve bakım vermeyle ilişkilendirilmesi kültürün, sosyal yapı ve pratiklerin hiç durmadan devam eden üretim süreciyle ilgilidir. Ebeveynliğin toplumsal organizasyonu cinsiyet kimliklerinin gelişimini çevrelemekte, toplumsal ilişkiler ve hiyerarşi, akrabalık vasıtasıyla kurulup devam ettirilmektedir. Kültürün içinde kadının maruz kaldığı ezilme, aile kurumu içinde üretilip devam ettirilmektedir. Chodorow, tarihsel süreçte kadına atfedilen ev içi rollerin pekiştirilmesi ve anneliğin

yalnızca kadın cinsine özgü bir pratik olarak şekillenmesini toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dayalı ebeveyn ilişkilerine bağlar. Millett, Cinsel Politika'da Freud'un cinsiyet ayrımında biyolojik ve kültürel olan farkların silindiğine dikkat çekerek, psikanalitik kuram içinde kadının daima eksik ve pasif olarak resmedilmesini eleştirir.

Lacan'ın eleştirisi ise Kristeva'dan gelir. Kristeva, anneliğin çift yönlülüğünü "tutku" üzerinden ortaya serer. Annelik tutkusu, kendini ötekine adayabilmeyi gerektirir. Anne ve çocuk arasındaki ilişki tutkuludur ve bu yüzden aynı anda hem aşk hem nefret içerir. Nefret içerir çünkü, bu tutku özellikle doğumun ilk günlerinde anneyi bebeğin hizmetine vermeyi gerekli kılar. Bebek, annenin özneliği üzerinde tahakküm kuran, bedeni üzerinde gebelikten itibaren hak sahibi olmaya başlayan bir "öteki"

olarak tasvir edilir. Kadın, hem kendi yaşamını bebeğin ihtiyaçlarına göre yeniden düzenlemeli hem de doğumdan itibaren içinden dışarıya fırlattığı “öteki” ile ilişki

Annelikle ilgili farklı bir bakış açısı da Carol Gilligan'dan gelir. Gilligan, cinsiyet farkının içgüdüsel açıklanamayacağını; çünkü bütün hayatın, bilimin, sanatın, edebiyatın erkek bakış açısından oluşturulduğunu düşünür.

kurmalıdır. Anne bu çift yönlü ilişkiyi başarabildiğinde, biyolojik olan annesel içgüdü tutkuya dönüşür. Kristeva'nın buradaki içgüdüden tutkuya doğru olan dönüşümü vurgulaması önemli bir ayrımdır. Çünkü içgüdü doğal olarak ve kendiliğinden tutkuya dönüşmez. Anne bir özne olduğu ve bebeğine bakmayı, onu kültüre kazandırmayı seçtiği için içgüdü tutkuya dönüşür. Bu da anneliği özcü ve verili tanımlarından koparır. Anneliğin paradoksu da bu tutkunun içinde yatar. Çünkü annenin çocuğuna

olan tutkusu ne kadar güçlüyse onun o kadar özgürleşmesini ister. Tutku arttıkça, anne çocuğunu iter ve dış dünyaya gönderir. Bu ikili süreç anneyi özgürleştirir, ona daha katmanlı bir öznellik kazandırır. Kristeva'nın annelik tutkusu, sadece kendi çocuğunu sevmeye yönelik değildir. Tutkulu annelik kavrayışı ötekine şefkat ve merhamet duymayı, öteki için tasalanabilmeyi de içerir. Fransız postyapısalcılar için annelik deneyimin bizatihi gerçekliğinden ele alınmalıdır. Kadın/doğa yakınlığını olumladıkları için doğumu ve anneliği olumlu bir değer olarak ele alırlar. Ataerkil düzen içinde erkeklere benzererek eşitlenmek yerine yeni ve yapıcı bir kadın dili kurmayı önerirler.

Annelikle ilgili farklı bir bakış açısı da Carol Gilligan'dan gelir. Gilligan, cinsiyet farkının içgüdüsel açıklanamayacağını; çünkü bütün hayatın, bilimin, sanatın, edebiyatın erkek bakış açısından oluşturulduğunu düşünür. Adalet kavrayışında toplumsal cinsiyet farkını araştırırken an-

neler ve çocuklarının ilişkileri üzerinden “özen etiği” kavramını geliştirir. Buna göre kızlar anneleriyle büyüdüğü için erkeklere oranla çok daha ilişkiseldirler. Ancak bu fark biyolojiden değil, anne/kız ilişkisinden ileri gelir. Böylece annelik deneyimi kadınlarda daha bağlamsal ve ilişkiyel bir etik gelişimine yol açmaktadır. Erkeklerin ahlaki yargıları evrensel iken, kadınların moral gelişimleri daha fazla sorumluluk alma ve kişiler arası ilişkileri değerlendirerek yargıya varma yönünde gelişir.

Şimdi psikoterapinin gerekliliği ve yararlılığının kadrini kıymetini bildiğimi son söz olarak söyleme mecburiyeti hissediyorum. Buradaki amacım koskoca bir psikoloji ya da psikanaliz literatürünü yok saymak değil, hakkını teslim ediyorum. Ancak terapi odasına giren kadınların bu tarihi art alanın ve bilimin her alanına nüfuz eden eril bakışın da farkında olması gereğine inanarak sözlerimi bitiriyor, feminist psikoterapilerin yayılmasını umut ediyorum.

(1) Totem ve Tabu derken, Freud ve Lacan'ın kavramsal çerçevesini kastedtim. Aynı konu elbette Evelyn Reed gibi feminist kuramcıların gözünden bambaşka bir şekilde yorumlanabilir.

Anneliğın kısa tarihi 4:

Baştan çıkaran Havva'nın uysal Meryem'e dönüşümü

Aydınlanma'nın ilerlemeciliği, bugünün geçmişten, geleceğin bugünden iyi olacağı tezi sağlıklı nesillerin yetiştirilmesini ilerlemenin kendisi olarak ortaya çıkarır. Fedakar, özverili, alçak gönüllü ve itaatkar anne olan kadınlar günahkar ve asi Havva'dan masum Meryem'e dönüşür.

CEYLAN AKGÜN

19'uncu yüzyıl Batı'da kadınların annelikle ilgili rollerinde dramatik değişikliklerle kendini gösteren "zihinsel bir devrime" tanıklık yapar. Annelik içgüdüğü gibi yeni değerlerin ortaya çıktığı, kadınların anne olarak yüceltildiği, burjuva değerlerine uygun bir annelik ideali gelişmektedir. Sürekli

Daha önce şeytan ve günahkar olmanın ağır bedelini ataerkine itaatle ve doğum sancılılarıyla ödemek zorunda bırakılan kadınların karşısına, modernizmle birlikte bilgili, sorumlu, disiplinli ve çalışkan annelik modeli çıkar.

çalışıp üretmeyi ve servet artırımını kendine ilke edinen burjuvazi içinde kadınlar, anne olarak geleceğin müteşebbis mirasçılarını yetiştirecek kişiler olarak görülür. Kadınların anne kimlikleri eskisinden çok daha kapsamlıdır artık. Mesela, annelik doğurma yetisi ile sınırlı bir şey değildir. Eğitilmiş, bilgili, gözetilen, kontrol eden anneler gereklidir. Aydınlanma düşüncesi, dünyevi bilgiye dayalı bir annelik tahayyülü oluşturur. "İyi anne eğitilmiş annedir" fikrini hızla yayar.

Bu durumda iyi yetiştirilmemiş çocuk annenin ilgisizliği ve becerisizliğinin eseri haline gelir. Bu anlayış; yani Hıristiyanlık'taki günahkar çocuk misyonundan, Rousseau'nun doğuştan masum olan çocuk fikrine geçiş Aydınlanma'nın dünyevileşmesi, gelenekten kopuşa dair önemli bir kırılma olarak görülmeli. Çünkü dünyevileşmenin faturası yine kadınlara çıkar. Daha önce şeytan ve günahkar olmanın ağır bedelini ataerkine itaatle ve doğum sancılılarıyla ödemek zorunda bırakılan kadınların karşısına, modernizmle birlikte bilgili, sorumlu, disiplinli ve çalışkan annelik modeli çıkar. Anneler, otorite, disiplin ve katı gözetimden şefkat ve sevgi dolu bir gözetime doğru geçiş yaparlar. Yeni anneliği geliştiren eksenlere kısaca bakalım:

Ekonomik söylem ve nüfus: Kapitalizm nüfusun önemini keşfeder. Aydınlanma'nın anlayışında insan bütün zenginliklerin kaynağı, her şeyin merkezidir. Faydanın kaynağı olarak insan sayısı yani nüfus önemli hale gelir. Bu anlayışa göre, devletler nüfusu ölçüsünde güçlüdür ve o halde nüfus artırmak önemlidir. Devletlerin nüfus politikaları da daha büyük daha iyidir şiarına göre yapılır ki bu da do-

ğum, annelik, bakım ve eğitim faaliyetlerine önem kazandırır.(1)

Aynı süreçte romantik aşk ve sevgi evlilikleri de bir kavram olarak oluşur. Kadın artık sevilen bir eş, erkeğin yoldaşı konumuna çıkar. Mutluluk arayışı ve aşk önem kazanır. Çiftler birbirlerini severse, çocuklarını (geleceğin nüfusunu) sevgiyle ve özenle yetiştirecekler, kadınlar kendiliğinden çocuklarına ve evlerine bağlanacaktır mantığı hakimdir.

Aydınlanma felsefesi: Fransız Devrimi, klasik patriarkanın düzen fikrine saldırıdır. “Kralın kafasının kesilmesinden” itibaren artık hükümdar tanrının gölgesi değildir. Devlet yok olmamıştır ama yurttaşlara hizmet için varlığı açıklanması gereken bir güç olmuştur. Eşitlik, özgürlük, kardeşlik gibi modern akideler patriarkayı yıksa bile, toplum sözleşmesi kurgusu hane içine ulaşamaz. Dışarıda eşitlik, özgürlük vardır ama ev içinde klasik patriarka hüküm sürer. Yani dışarıda cumhuriyet olsa da, babalar evde hâlâ kraldır. Doğal

ve tanrısal kökenli baba iktidarının sona ermesi, kadınların statüsünü eğer “anne ve eş” iseler yükseltir. Aynı süreçte romantik aşk ve sevgi evlilikleri de bir kavram olarak oluşur. Kadın artık sevilen bir eş, erkeğin yoldaşı konumuna çıkar. Mutluluk arayışı ve aşk önem kazanır. Çiftler birbirlerini severse, çocuklarını (geleceğin nüfusunu) sevgiyle ve özenle yetiştirecekler, kadınlar kendiliğinden çocuklarına ve evlerine bağlanacaktır mantığı hakimdir.

Böylece annelik zorla verilen bir yükümlülük değil, her kadının ulaşmak istediği bir merteye haline gelir. Aydınlanma'nın ilerlemeciliği, bugünün geçmişten, geleceğin bugünden iyi olacağı tezi sağlıklı nesillerin yetiştirilmesini ilerlemenin kendisi olarak ortaya çıkarır. Fedakar, özverili, alçak gönüllü ve itaatkar anne olan kadınlar günahkar ve asi Havva'dan masum Meryem'e dönüşür. Aydınlanma ülküsünden kadınların hissesine düşen her türlü eza ve cefaya sabırla katlanan analık vazifesidir. Ortaçağ'ın şeytani, fettan ve bedhal iz'aniyle cadı avlarında yakılmaktansa

buna da şükür diyelim.

İşçi sınıfı anneliği: 18 ve 19'uncu yüzyılda soylu annelerin kayıtsızlığı kadar yoksul annelerin çocuklarına karşı ilgi-

sizliği de önemli bir mesele! O kadar çok sokaklara bırakılmış bebek vardır ki devlet bu meseleye el atmak zorunda kalır. Hatta Fransa ve İngiltere'de hastane kapılarına iki kapaklı turnikeler yapılır ki kadınlar kendilerini göstermeden bebeklerini bırakabilsin. Böylece sokak tarafından dolaba bırakılan bebek, mekanizmanın döndürülmesi yoluyla hastane görevlileri tarafından içeri alınır. Ağır koşullarda çalışan ve çocuklarına bakamayan işçi anneler, onları hastanelere ve sokaklara terk etmek zorunda kalır. Ama devletin bu işlere el atması durumun vahametinden

// **Yoksulların çocuklarının devlete yük olmasını engellemek için başvurulan çare kadınların kamusal alandan çekilerek çocuk bakımına sevk edilmesi olur. İşçi ailelerin reisleri olan babalara evdeki kadın ve çocukların geçimini sağlayan bir aile ücreti belirlenir. Aile ücreti, erkek işçiye kendisine ve ona bağımlı olanlara bakması için verilen ücrettir.**

ziyade ekonomik saiklerle olur. Çünkü, yurtlarda ve hastanelerde biriken çocukların bakımı devlete kalmıştır ki bu durum oldukça maliyetlidir. Ayrıca, bu çocuklar bir süre sonra aylaklaşıp, serserileşerek kentlerde başıbozukluk yaratmaktadır. Çocuklardan “devletin bekasına” doğru yönelen bu tehditle birlikte iktidarlar özel alana müdahale eder. Artık kadınların birer kol gücü olarak fabrikalarda çalışması yerine, evlerinde çocuklarını yetiştirmesi devletlerin güvenliği ve ekonomisi açısından daha faydalıdır. Yoksulların çocuklarının devlete yük olmasını engellemek için başvurulan çare kadınların kamusal alandan çekilerek çocuk bakımına sevk edilmesi olur. İşçi ailelerin reisleri olan babalara evdeki kadın ve çocukların geçimini sağlayan bir aile ücreti belirlenir. Aile ücreti, erkek işçiye kendisine ve ona bağımlı olanlara bakması için verilen ücrettir. Bu ücret erkeğin karısını ve çocuklarını geçindirebileceği kadar olur. Yani erkeğin sırf kendi emek gücünün takas karşılığı

olarak değil, karısı ve çocuklarının varlığı da düşünülerek belirlenir. Biz buna asgari ücret de diyebiliriz. Yani babanın hesabına yatan o para, aslında ailenin parasıdır. İşte bu aile ücretinin oluşumunu annelik ideolojisinin yükselmesiyle birlikte düşünmek gerek. Aile ücreti ve çalışma saatlerinin belirlenmesi işçi sınıfı açısından bir iyileşme olarak değerlendirilebilir ama kadınları da kocalarına bağımlı yapar. Bence tam da burası es geçilmemesi gereken bir tartışma noktası. Çünkü feminizm sosyalizmi döver mi tartışmasına göz kırpar. Benim ilgim devlet eliyle oluşturulan orta sınıf ailenin yeni annelik ideolojisini belirlemedeki rolü olduğu için bu sulara girmiyorum. Velhasıl, bu süreç ev ve işyerini ayırmış; mekanları ve emek biçimlerini de çok daha keskin bir şekilde cinsiyetlendirmiş diyerek bu bahsi kapayalım.

Bilimsel söylem: 18'inci yüzyılda tıp kurumsallaşır, hijyen keşfedilir, pedagoji başlı başına bir bilim olarak gelişir. Artık çocuk ne yiyecek, anne ne kadar emzirecek, ne kadar uyutacak, ne kadar vakit geçirecek mühim konulardır! Bu noktada, hijyen, temizlik, bakım ve ilgiyi gözardı etmeden, tüm bu keşiflerle ilgili sorumlulukların kadınlara devredilmesine dikkat çekmek isterim. Bilimsel söylemle birlikte gelecek nesillerin sağlıklarından, eğitimlerinden ve kişiliklerinden anneler sorumlu hale gelir ve görkemli bir annelik imgesi oluşur. Eski zamanın uzun ayrılıkları artık tahammül edilemez bir şey haline gelir. Çünkü anneler için çocuklar yaşamlarının anlamı haline gelmiştir. (2) Sütanneler, yatılı okullar ve manastırların devri kapanmakta, çocuklar evlere, annelerinin yanına dönmektedir. En başta emzirmek “doğal” bir eylem olduğu için erdem ilan edilir. Emzirmeyen kadın günahkar ve kötü anne olarak damgalanmıştır bile... Burada da emzirmenin teşvik edilmesini eleştirdiğim düşünülmesin. Bu işin bir erdem haline gelmesi ve kapitalizmin hiçbir şeyin ziyan edilmemesi mantığına dair bir farkındalık öneriyorum. Bu mantığa göre anne sütü de burjuva ahlakının değerli bir likiti olarak en faydacı şekilde kullanılmalıdır. Kundağın kalkması annelerin çocuklarına daha fazla vakit ayırmasını gerekli kılar. Bu durum aynı zamanda çocuktaki motor faaliyetleri artırdığı için anne ile

çocuk arasında karşılıklı iletişimi ve aralarındaki bağı artırma lehine bir dönüşüm olur. Annenin sorumlulukları bebekle bedensel temas sağlayıp şefkat vermekten, onun kıyafetlerinin ve bedeninin hijyenini sağlamaya kadar genişler.

Milliyetçi söylem: Ulus devletin doğası, geniş ulusal ordular, büyük bütçeler eşliğinde militarist eksenli bir yapılanma gerektirir. Bu yapılanma merkezi iktidar ve denetimi sağlayabilen bir ideoloji ile kurulabilir. Militarist yapılanma içinde kadınlar politik ve kamusal alandan dışlanır. Ama onların doğumla ve annelikle kodlanması ön plana çıkar. Nüfusun iktidarlar için önem kazanması, annelik ve kadın bedeninin politikanın ilgi alanına girmesi demektir. Böylece; biyolojik üretim ve militarist ideolojinin aktarıcıları olarak kadınlar yurttaşlığa davet edilir. Alman Nasyonalistlerin “Çocuk, Kilise, Mutfak” sloganı ya da Mussolini’nin, ulusun kahramanları olarak seslendiği kadınlara “en az dört çocuk” demesi militer milliyetçi iktidarların beden ve cinsellik politikalarının somutlaştığı örneklerdir ki bu zihniyetin pek de mazide kaldığı söylenemez. Hele ki Türkiye’de...

Batı dünyasında Ortaçağ’ın şeytani Havva’sından masum ve anaç Meryem’e geçiş sürecini kısaca anlatmaya çalıştım. Bu sürecin Türkiye’ye uzanması biraz daha farklı dinamiklerle olur ki onu da bir sonraki yazıda ele almayı planlıyorum.

(1) Foucault nüfusbilimin ortaya çıkışını biyopolitikanın doğuşuyla ilişkilendirir. 18’inci yüzyıldan itibaren yaşamın kendisi iktidarın bir nesnesi haline gelmiştir. Biyopolitika analizinde ise bedenlerin ve nüfusun denetimi elzemdir. Biyopolitika, yani devletin gücünü hayatın her alanına nüfus ettirmesi farklı tahakküm mekanizmalarının kesişiminde daha görünür olur. Bu tartışma tam da kadın bedeninin denetim altına alınmasını açıklamada önemli görülebilir.

(2) Günümüzde de kadınların çocuklarından ayrılmaması ve “kaliteli zaman geçirmesi” çok önemli. Üst orta sınıf annelerinin çocukları için oluşturdukları kaliteli zaman, Moldova, Gürcistan gibi ülkelerden gelen bakıcıların kendi çocuklarının zamanından feragat etmeleriyle oluşmaktadır. Bu açıdan 17 ve 18’inci yüzyıl sütannelik

Anneliğın kısa tarihi 5:

Milletin, tayyörlerini bir zırh gibi kuşanan münevver anaları...

Cumhuriyet elitleri için kadınlar üzerinde ihtimamla durulan varlıklardır. Ataerkil sözleşme toplumunun tezahürü olan ulus/devlet yapılanmasında kadınlar yine denetlenir ancak bu sefer normları din ve gelenek değil, devlet belirler. Annelerin yetiştirecekleri evlatlarla, aile hayatının ıslahı olacağı fikri vardır.

CEYLAN AKGÜN

Anaların bugünkü evlatlarına vereceği terbiye, eski devirlerinki gibi basit değildir.

Binaenaleyh kadınlarımız; hatta erkeklerimizden daha çok münevver, daha çok feyizli, daha çok bilgili olmaya mecburdurlar, eğer gerçekten milletin anası olmak istiyorlarsa

M. K. Atatürk

Türkiye’de kadının anne olarak ön plana çıktığı moment Batı’daki süreçle birçok yerde kesişir ama kendine has dinamikleri de vardır. Türkiye’deki modern annelik tahayyülünden önce, Osmanlı devlet yapısındaki annelik durumuna kısaca bakalım. Osmanlı’da üç kuşağın bir arada yaşadığı, üretim ve tüketim biriminin aynı olduğu bir hane yapısı mevcut. Üstte hane halkının altta babanın dükkanın olduğu aileleri hâlâ görebiliyoruz. Aile yapısı böyle olunca, mülkiyet araçları üzerindeki denetim de aile reisinde, babanın ve yaşlıların elinde toplanmakta... Çocuklarla vakit geçirme, eğitime, oynama gibi işler ise daha çok yaşlıların elinde. Gençlerin çocuklarına sevgi göstermesi utandıran bir durum ki günümüzün “görmüş geçirmiş” ataerkil ailelerinde sürdürülen bir gelenek. Bu bağlamda annelerin çocuklarıyla ilişkisini düşündüğümüzde, annenin çocuğuna sevgisini gösterip ilgilenmesi hoş görülme-yen hatta ayıplanan bir tutum olarak görülür. Çocuklar annelerden çok babaanne ve dedeler ile yakınlaşıp bağ kurar. Kadınların annelik sorumlulukları çocuğun doğumu ve emzirme sürecinin ardından cemaate teslim edilmesiyle büyük oranda azalır.

Osmanlı Türk modernleşmesinin başlamasıyla birlikte kadınların aile içindeki rolleri özellikle annelikle ilgili rolleri ön plana çıkmaya başlar. Tanzimat döneminde özel alanda tanımlanan kadın kamusallaşarak “milli aile” söylemi içine eklenir. Aile ve onun merkezindeki kadın, erkeklerin siyasi alanda yaptığı inkılabı, sosyal alanda gerçekleştirecek kişilerdir. Kadın nüfusunun eğitilmiş ve terbiye edilmiş olması toplumun modernliğinin bir göstergesi gibidir. Türk modernleşme sürecinde an-

neliğe dair oluşan tahayyülleri, düşünme ve karşılaştırma kolaylığı sağlaması açısından belli başlıklarda grupladım.

Ulus/devletlerin güçlendirilmesini destekleyen 'üstün uygarlık-üstün ırk' söylemleri ile beslenen nüfus politikaları, kadınları her fırsatta doğuma davet eder. Pronatalist politikalar bir yandan istenen nüfusun artması, öte yandan istenmeyen nüfusun (arızalı, hasta ya da istenmeyen etnisiteler) kontrol edilmesini sağlayarak milliyetçi, öjenist bir görünüm kazanır.

rum devletin maternalist politikalara yönelmesini, anneliği milliyetçi ve militarist unsurlarla onurlandırmasını açıklar. Ulus/devletlerin güçlendirilmesini destekleyen 'üstün uygarlık-üstün ırk' söylemleri ile beslenen nüfus politikaları, kadınları her fırsatta doğuma davet eder. Pronatalist politikalar bir yandan istenen nüfusun artması, öte yandan istenmeyen nüfusun (arızalı, hasta ya da istenmeyen etnisiteler) kontrol edilmesini sağlayarak milliyetçi, öjenist bir görünüm kazanır.

Böylece bir önceki yazıda ele aldığım Batı'daki süreçle keşişme ve farklılaşma anlarının birlikte işleyişini görebiliriz.

Ekonomik söylem ve nüfus:

Tıpkı Batı'da olduğu gibi nüfusun kalitesiyle ilgili kaygıların ortaya çıkması annelik durumuna bağlanır. Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde yaşanan değişimler; kadınlık durumunun modern gereksinimlere göre yeniden kurulup tanımlanmasını gerektirmiş, bu da kadını, hane halkı için daha donanımlı kılmayı amaçlayan eğitim ve yayınları beraberinde getirmiş. Nüfus, askeri ve ekonomik olarak ulus/devletler için bir potansiyeldir. Bu du-

Modernlik söylemi: Modernleşmeyi, Aydınlanma felsefesinin Türkiye'deki izdüşümü gibi düşünelim. Aydınlanma'nın ilerlemeciliği anneliği bir mesele haline getirir. Nitekim Cumhuriyet elitleri için; kadınlar üzerinde ihtimamla durulan varlıklardır. Ataerkil sözleşme toplumu-

nun tezahürü olan ulus/devlet yapılanmasında kadınlar yine denetlenir ancak bu sefer normları din ve gelenek değil, devlet belirler. Annelerin yetiştirecekleri evlatlarla, aile hayatının ıslahı olacağı fikri vardır. İdeal şudur: Yeni anneler geleneği yıkacak ve modern çekirdek ailenin merkezinde yer alacak. Kadınlar birincil olarak anne ve eş olacak. Böylece, sevgi ve etrafında toplanan sadakat, fedakarlık değerleri özel alanı düzenleyen normlar haline gelir. Batı'nın Aydınlanma idealine göre yapılanan Cumhuriyet döneminde kadınlar yurttaşlar olarak kamusal alana çıkabilirler ama cinselliklerinden arınmak şartıyla. Bu yüzden annelik veya onun muadili olan öğretmen kimlikleri iyi bir sığınak olur. Kadınların yurttaş olarak kabul edilmeleri için sadece çocuk doğurmaları değil, milli bilinci onlara aktarmaları gereklidir artık. Devlet ideolojisi, iyi annelik ve yurtsever anneliği yani iyi vatandaşlar yetiştiren anneliği değerli olarak kurar. Kadınlar, ideolojiyi taşıyan ve üreten bedenler olarak tasarlanır. Modernlik söylemi yeni annelerin bir önceki kuşakla, geleneği temsil eden büyük annelerle ve onların kadınlık bilgileriyle bağların koparılmasını gerektirir. Bu yönüyle tıpkı muhafazakarlık ya da milliyetçilikte olduğu gibi çift değerlidir. Eskiye hem reddeder hem de yeniden kurar.

Bilimsel söylem: Erken Cumhuriyet döneminde pronatalist nüfus siyaseti öjenik öğeler barındırır. Örneğin anne/bebek ölümlerinin ve düşüklerin durdurulması yönündeki politikalar bir ırk ıslahı projesi gibi yürütülmüş diyebiliriz. Çünkü, çok çocuk sahibi olma konusunda “sağlıklı ebeveynler” teşvik edilmiş, çocuk sahibi olmak istemeyenler ya da bebeklerin doğmasına engel olanlar cinayet ve vatana hıyanetle suçlanmışlar. 1930'lardan itibaren gebelik, doğum, çocuk eğitimi ve bakımı üzerine kapsamlı yayınlar hazırlanır. Hamile kadınların ne yiyip içeceğinden ne tip giysiler giyeceğine kadar çeşitlenen bilimsel tavsiyelerin uygulanması milli bir sorumluluk bilinciyle teşvik edilir. Böylece anne çocuk ilişkisinin bakım ve eğitim odaklı olarak rasyonalizasyonu sağlanır.

Bilimden ve teknolojiden ilham alarak düzenlenen yeni “bilimsel annelik” için kız çocukların ve henüz anne olmamış kadınların eğitimi önemli bir meseledir. Örneğin “çocuk bakımı” derslerinin kız mekteplerinin müfredatına eklenmesi, kız enstitüleri içinde ev işleri, yemek ve terzi işlerinin ekonomik ve modern hale gelmesi gibi düzenlemelerle terbiye edici anne tasavvuru ön plana çıkar. Annelik, bir yandan milliyetçi kalkınmacı hedeflerin diğer yandan Batılı gibi olma görünme azminin tezahürü olur. Hastalık ile özdeşleştirilen imparatorluk devri kapanmıştır. Kadınlar, sağlıklı bünye ile tasvir edilen yeni ulus/devletin nüfusunu yetiştirecek ve aynı zamanda Batı’ya modern, güçlü ve sağlıklı bir nüfus imajı çizmede vitrin olacaktır. Diğer yandan, bu modernist söylem, tecrübeye ve yaşlı kadınların yol göstericiliğine gözdağı verir. Annelik ve eğitim ile bağ kurulurken, gelenekten gelen kadın bilgisi, örneğin ebelik ve doğum bilgisiyle olan bağ modern tıp söylemiyle kesilir. İlginçtir ki, bu bağın kesilmesine en çok da dönemin feminist kadınları ön ayak olur. Böylece milliyetçilerin ve feministlerin yolu geleneği temsil eden anneannelerin veya doğum bilgisine sahip ebe kadınların yerinden edilmesi ve yeni kadının milli bilince sahip olacak evlatlar yetiştirmesi konusunda kesişir.

Milliyetçi söylem: Devletin ontolojik önceliğine göre düzenlenen kadının “annelik vazifesi”nde en çok ön plana çıkan; milliyetçi değerlerin aktarımı olur. Kadınların iffetleri ile ailenin ve ulusun namusu arasında sıkı bağlar kurulurken, Batıcılık, ulusçuluk ve İslamcılığın alaşımı olan bir söylem içinden kadınlara seslenilir. Bu üç söylemin kendi içindeki gerilim ve çelişkileri en çok kadınların denetiminde kendini gösterir. Batıcıların modernleşme ve kadının kamusal alana çıkması taleplerine karşın milliyetçi ve İslamcılarını buluşturan bazı kaygılar vardır. Mesela Cumhuriyetin resmi ideolojisine göre kadınlar kamusal alana çıkmalı, meslek sahibi olmalı ama bunu dişil özelliklerinden arınarak, bir nevi erkeksileşe-

rek ve milli bir kimliğe bürünerek yapmalıdır. Ama aynı zamanda özel alanda dişillığe dair anaçlık, şefkat, fedakarlık ve feragat gibi toplumsal cinsiyet rollerini de muhafaza etmeyi başarmalıdır. O

Cumhuriyet döneminde devletin bekası dişilleşip milli dava haline gelir, kadınlar ise “anneler” olarak bu davanın nesnesi olur. Cumhuriyet dönemindeki siyasi yapılanma, erkeğin temel vatandaşlık görevini savaşmak, kadınınkini asker evlatlar doğurup yetiştirmek olarak benimser.

zaman şunu diyebiliriz: Türk modernleşmesi kadınları pek çok alanda özgürleştirmekle birlikte, bir o kadar da fedakarlık isteyerek yeni sorumluluklar yüklemiştir. Anneler “iyi eğitilmiş”, “akıllı”, “sinirsiz” mütevazı”, “temiz ve düzenli”, “kocasına ve diğer hane halkına karşı müşfik”, “aile büyüklerine hürmetkar”, “vatanına milletine sadık” olmalıdır.

Aksi takdirde annenin menfi huyları çocuğuna geçip nesli bozabilir. Annenin feminen

özelliklerinin ön planda olması ile lüks tüketime eğimli olması, hafif meşreplik ve şehvet düşkünlüğü arasında kurulan yakın ilişki dönemin edebiyatından yansır. Aşk-ı Memnu, Yaprak Dökümü, Kiralık Konak gibi eserlerde kadınsılığı ön planda olan karakterler aileyi yıkıma götürür.

Kadınlara ulusun biyolojik yeniden üreticileri, ulustan sorumlu kişiler olarak annelik görevleri her fırsatta tekrarlanıp hatırlatılır. Kadın/toprak metaforu dönüşüme uğrayarak doğurganlık ve vatan toprağına doğru evrilir. Toprak yabancıların tecavüzüne uğramış, onu kurtarıp himaye edecek ve sınırlarını koruyacak erkek kahramanla birlikte arınacak dişil öge olarak sembolleşir. Cumhuriyet döneminde devletin bekası dişilleşip milli dava haline gelir, kadınlar ise “anneler” olarak bu davanın nesnesi olur. Cumhuriyet dönemindeki siyasi yapılanma, erkeğin temel vatandaşlık görevini savaşmak, kadınınkini asker evlatlar doğurup yetiştirmek olarak benimser. Türk ka-

dını “vatan uğruna ölümü göze alacak, kocasını, oğlunu bile bile ölüme gönderebilecek ve erkeğin yokluğunda tüm işleri üstlenecek kadar fedakardır. Oğlu şehit düşen anne üzüntüsünü vatan aşkı ile içine gömecek ve gururlanacak derecede de vatansever olmalıdır. Şehit annelerini şanslı addeden ve onları manevi vaatlerle donatan militarizmin hayaleti bugün de üstümüzde dolaşmakta...

Özetlersek, Cumhuriyet dönemi anneliği yüceltir ama sadece basit bir üreme işlevi olarak değil. Kadının en ulvi görevi; ulusun ölümsüzlüğünü sağlayacak olan çocuklar doğurmaktır. Kadının ülkesine hizmet etmesi için en uygun yer; evliliği, ailesi ve anneliğidir. Tüm bu dinamikleri birlikte değerlendirdiğimizde, babalar “asıl ekmek kazananlar” olarak değer yaratan pozisyonuna yükselirken, kadınlar ev işleri ve çocuk bakımından yedi gün 24 saat sorumlu hale gelir. Üstelik kadınların yaptıkları işler fedakarlık ve sevgi temeline dayalı olduğundan emekleri ekonomik karşılık görmez. Tüm tahakküm ve denetime rağmen kadınlar, bazen bir sığınak olarak, bazen de sosyal alanda başka güçler kazanmanın bir yolu olarak anneliğin gücünden yararlanır. Anneliğin toplumda idealize edilen bir konum haline gelmesinin ve kültürel olarak anneliğe mistik bir boyut eklenmesinin kadınların güçlenmesi açısından olumlu tarafları da var bence. Örneğin çocukların yetiştirilmesi, sağlıkları, ev içi sistemin işleyişi hakkında iktidarlarının olması güçlendirici bir faktör aslında. Ya da bir takım şerhlerle de olsa kamusal alanda görünür olmaları hiç yoktan iyidir diye düşünmekteyim.

Anneliğın kısa tarihi 6:

‘Adam yerine’ konulmak için en önemli mevki: Annelik!

Hükümet, kadını sadece aile içinde konumlandığında ciddiye alıp tanıyor. Diğer türlü kadının adı yok... Ailenin öneminin vurgulanması, evliliklerin özendirilmesi ve kadınların doğurmaya teşvik edilmesi kadını geleneği aktaran/yeniden üreten bir konuma taşımakta.

CEYLAN AKGÜN

Bir önceki yazıda Osmanlı'nın modernleşmesinden itibaren anneliğin güzergahında ilerleyerek 1950'li yıllara kadar gelmiştik. Çok partili döneme geçişle birlikte

Özal'ın iktidar yıllarındaki otoriterlik-liberalizm-muhafazakarlık sentezli popülist siyasetinin olumlu olarak değerlendirilebilecek bir tarafı, maternalist politikalardan ırkçı, şovenist unsurları bir nebze geri plana atması olabilir. Kadınlara milletine iyi hizmet vererek, çağdaşlaşma yarışında Batı'ya ulaşma şeklinde bir ilerlemecilik formüle edilir.

annelik politikalarında bir farklılaşma yaşanır. Savaş sonrası dönemlerde nüfus artışına yönelik teşviklerinin ardından, altmışlı yıllarda kadınlara az çocuk doğurması çağrısı yapılır. Mesela, 1952'de Sağlık Bakanlığı bünyesinde ana-çocuk sağlığı hizmetleri başlar. 1965'de ise gebeliği önleyici araçların satış ve dağıtımını serbest bırakılmasını ve tıbbi zorunluluk halinde kürtaj hakkının tanınmasını sağlayan kanun yürürlüğe girer. Aslında bu çağrının “alt sınıftan, eğitimsiz ve isten-

meyen milletlerden” olan kadınlara yönelik olduğunu düşünmek için pek çok neden var. Daha önce ahlaksızlık ve cinayet olarak görülen gebeliği önleme fikri şimdi “bilgilendirme” amaçlı değil ama devlet planlama teşkilatının öngördüğü ekonomik gerekçelerle halka tavsiye edilmektedir. Yani asıl mesele yine “devletin bekası”dır. Annelik tanımlarında muhafazakar ve İslami referanslara daha sık yer verilmeye başlansa da, Cumhuriyet döneminin modern çekirdek aile tasavvuru neoliberal dönüştük benzer nitelikte devam eder. Annelik kavrayışında asıl kırılmayı seksen sonrasında göreceğiz. Özal'ın iktidar yıllarındaki otoriterlik-liberalizm-muhafazakarlık sentezli popülist siyasetinin olumlu olarak değerlendirilebilecek bir tarafı, maternalist politikalardan ırkçı, şovenist unsurları bir nebze geri plana atması olabilir. Kadınlara milletine iyi hizmet vererek, çağdaşlaşma yarışında Batı'ya ulaşma şeklinde bir ilerlemecilik formüle edilir. Aynı zamanda bu yıllar Türkiye'de feminizmin güç

kazandığı, kadına yönelik şiddet, bekaret, tecavüz gibi konuların gündeme geldiği bir döneme tekabül eder. Bu dönemde kadın hareketi ilgilendiği konular ve örgütlenme biçimleriyle çeşitlenir, dolaşısıyla annelikle ilgili kaygılar ve hak talepleri de gündeme gelir.

Kadından Sorumlu Devlet Bakanlığı'nın ismi Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na çevrildi. Bu değişiklikten ben şunu anlıyorum: Hükümet, kadını sadece aile içinde konumlandığında ciddiye alıp tanıyor. Diğer türlü kadının adı yok...

Kişisel olan politiktir sloganı, anneliğe politik bir mesele olarak işaret eder.

1990 sonrası ekonomik yeniden yapılandırma örgütlü sanayiyle bağlantılı ama ev eksenli düzensiz ve enformel çalışma biçimlerinin kadınlaşarak yaygınlık kazandığı bir dönemdir. Kadınların çocuk bakımı başta olmak üzere

hane içindeki yükleri onların ev dışında ücretli işlerde çalışmalarının önünde engeldir. Özellikle kentli alt sınıf anneler için hane içi, sosyal güvenlik, ücretlenme ve sağlık hakları bakımından sorunlu bir alan haline gelir. Evlerde hem çocuklarına bakan hem de üretim yapan kadınlar sınıfı vardır. Bugün geldiğimiz noktada, kadınlar erkeklerin harcadığının altı katı kadar zamanı ev işleri ve çocuk bakımına vermekte. Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2014-2015 Zaman Kullanımı Araştırması'nın sonuçlarına göre, kadınlar ev işi ve çocukların bakımına günde ortalama 4 saat 17 dakika ayırırken, erkekler sadece 51 dakika ayırmakta...

2000'li yıllar ve sonrasına, Türkiye üzerinden baktığımızda iktidarın kadının doğurganlığı üzerine ürettiği politikalar İslami, muhafazakar ve milliyetçi bir söylemle ön plana çıkar. Dünya Ekonomik Forumu'nun "Küresel Toplumsal Cinsiyet Uçurumu Raporu"na göre Türkiye, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin en fazla olduğu ülkelerden birisi maalesef. AKP'nin 61'inci Hükümet döneminde toplumsal cinsiyet eşitliğindeki asimetrinin arttığı, güçlü bir aile vurgusuyla kadının annelik ve eş olma

rollerinin ön plana çıktığını gördük. Örneğin, Kadından Sorumlu Devlet Bakanlığı'nın ismi (1) Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na çevrildi. Bu değişiklikten ben şunu

Adalet Bakanlığı ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın ortaklaşa geliştirmiş oldukları "bir kez de aile danışmanına sor" uygulaması, boşanmak üzere olan çiftlere danışmanlık vermek üzere uygulamaya konuldu. Bu düzenleme ile yaklaşık 20 bin evliliğin "kurtarılması" planlandı. Bu politikalar iyi niyetli görünse bile, kadını eş ve anne olmaya indirgeyip, kadının öznelliğini yok saymak açısından gerici ve kısıtlayıcı olduğu gözden kaçmamalı.

anlıyorum: Hükümet, kadını sadece aile içinde konumlandığında ciddiye alıp tanıyor. Diğer türlü kadının adı yok... Ailenin öneminin vurgulanması, evliliklerin özendirilmesi ve kadınların doğurmaya teşvik edilmesi kadını geleneği aktaran/yeniden üreten bir konuma taşımakta. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın "en az üç çocuk" söylemi bu bahiste simgesel ve artık neredeyse klişe olmuş bir örnek haline geldi bile. AKP döneminin Sağlık Bakanı Müezzinoğlu, "Annelerin, annelik kariyerinin dışında bir başka kariyeri mer-

keze almamaları gerekir" şeklindeki ifadesi, kadını anne/eş/bacı/kız olarak gören anlayışın aynısı. İktidar kadını ancak anne vasfı taşıyor ise muhatap almakta, sadece anne kimliği altında devlet ve kadın arasında bir ilişki kurulabilmekte. Diğer yandan 2013'te Sağlık Uygulama Tebliği ile kürtajın ödemesi yapılacak bir sağlık hizmeti olmaktan çıkarılması, kadınları doğurganlığa ve anne olmaya mecbur edecekti ki gösterilen tepkiler üzerine Sağlık Bakanlığı kürtajı, tekrar ödeme yapılacak sağlık hizmetlerine dahil etti. 23 Mayıs 2015'te yürürlüğe giren Doğum Yardımı Yönetmeliği de aynı anlayışın bir uzantısı. Adalet Bakanlığı ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın ortaklaşa geliştirmiş oldukları "bir kez de aile danışmanına sor" uygulaması, boşanmak üzere olan çiftlere danışmanlık vermek üzere uygulamaya konuldu. Bu

düzenleme ile yaklaşık 20 bin evliliğin “kurtarılması” planlandı. Bu politikalar iyi niyetli görünse bile, kadını eş

//

Bu yeni ideoloji, orta sınıf, Sünni, heteroseksüel ve tam zamanlı anneler ile temsil edilecek gibi. Kürtleri, yoksulları, göçmenleri, eşcinsel ya da bekar kadınları anneliğe çağıran bir iktidar söylemi görülmediği gibi, bu kadınların annelikleri de değersizleştirilmekte sanki.

ve anne olmaya indirgeyip, kadının öznelliğini yok saymak açısından gerici ve kısıtlayıcı olduğu gözden kaçmamalı. Anneliğin militarizm, teröre karşı savaş, yabancı ve öteki karşıtlığı üzerinden dolaşıma sokulması yalnızca bir seçim propagandasından öte yükselişe geçen muhafazakar bir kadın hakları söylemi ile de paralel seyrediyor. Muhafazakar bir annelik tasavvuru, bu tasavvurdan beslenen yeni annelik normlarını temel alan düzenlemeler, kadınlığı an-

nelik üzerinden bir siyasal mücadele alanına çevirmekte. Eşitlik söylemi yerine farklar ya da “kadın/erkek birbirini tamamlar” gibi söylemlerin ön plana çıkması ve kadınlar için en değerli kariyerin annelik olarak ilanı feminizmin maternal politikalarını eritmekte.

Maternal politikaların geri plana gitmesi oldukça çelişkili bir şekilde patlayan bir annelik söylemiyle birlikte seyrediyor. Popüler kültürde, özellikle sosyal medyada yükselişe geçen yeni çocuk bakım önerileri, bakımlı yeni doğum yapmış ünlü anneler, çocuklarını en iyi ve en organik biçimde besleyen bloggerlar ya da sosyal medya fenomenleri, çok satanlar listesinden eksik olmayan çocuk bakım kılavuzları, televizyon kanallarını istila eden uzmanlar ve üst sınıflar arasında oldukça popüler olan opting out (Çocukların bakımı için işten çekilme) çocuk beslenmesinin obsesif bir uğraş haline gelmesi gibi pratiklerle kendini gösteren bir annelik dalgasının varlığı hissetmekteyiz. Annelikle ilgili söylemsel patlamanın neoliberal muhafazakar politikalarla senkronize olması aileyi muhafazakarlaştırmaya yönelik yeni bir annelik

ideolojisinin kurulmakta olduğunu düşündürüyor bana. Bu yeni ideoloji, orta sınıf, Sünni, heteroseksüel ve tam zamanlı anneler ile temsil edilecek gibi. Kürtleri, yoksulları, göçmenleri, eşcinsel ya da bekar kadınları anneliğe çağıran bir iktidar söylemi görülmediği gibi, bu kadınların annelikleri de değersizleştirilmekte sanki. Bu temsiliyetin dışında kalan kadınların uyum sağlayamamış bireyler olarak marjinalleştirildiğini, toplum dışına itilerek yalnızlaştığını görüyoruz. Nitekim Kürtlerin ya da göçmen Suriyeli kadınların annelikleriyle ilgili “doğurup terörist yetiştirmek”, “devlete yük olmak”, “doğurup sokağa atmak”, “ahlaksızca üremek” gibi sözleri sokakta, pazarda, orada burada duyuyoruz.

Bu uzun yazı serisinde, annelik kavramının tarihsel gelişiminin doğrusal bir hatta ilerlemediği, annelere biçilen rollerin toplumsal dinamiklere göre biçimlendiğini anlatmaya çalıştım. Nihayetinde, her dönemin kendi paradigması, anneliğe dair gerçekliği tanımlayan bir hegemonik bilgisi var ve kadınlarla ilgili konuşurken bu tarihselliğin farkında olmak gerek diye düşünüyorum. Ve son olarak yıllardır terapi odalarında dinlediğim; suçluluk, yetersizlik hisleriyle, kaygı ve vicdanlarıyla boğuşan kadınların deneyimlerinden ve en çok da kendimden biliyorum ki, kadınlar olarak aramızdaki ve etrafımızdaki farklılık ve eşitsizlikleri anlayıp sorguladığımızda, o ağır suçluluk yükünü ve yetersizlik hissini de sırtımızdan atabileceğiz. Bu sorgulama belki ilk önce kendimizden, çocuklarımız üzerine kurduğumuz iktidardan başlamalı. Anne olmak tarifsiz bir his, kadını başkalaştıran bir tecrübe. Bu tecrübenin, sevgi ve özen potansiyelinin sadece kendi yetiştirdiğimize değil, ötekilerin çocuklarına da yönelebileceği başka bir annelik mümkün olabilir diyerek sözlerimi bitiriyorum.

Remziye Tosun ile annem Meclis'e girdi

6 Temmuz'da Remziye (Tosun) başında beyaz tülbendi ile TBMM'de yemin ederken Kürt kadını tarihinde önemli bir eşiğe gelindi. Barışın simgesi olan beyaz tülbent, savaşın, kanın ve şiddetin simgesine dönüştürülen beyaz tülbent; Remziye Tosun nezdinde Meclis'te Kürt kadınlarının başarısının, gücünün, cesaretinin ve varlıklarının simgesine dönüştü.

FERDA FAHRİOĞLU AKIN

Halkların bayraklarına bez parçası diyerek aşağılamaya/itibarsızlaştırmaya çalışanlar barışın simgesi beyaz

**Beyaz tülbent
Kürt kadınıdır.
Beyaz tülbent
Barış Anneleridir.
Beyaz tülbent
Taybet Ana'dır. Ama
en çok da beyaz
tülbent kimliği ve
sesi yok sayılan
kadınların kaderlerini
sakladıkları
gökyüzüdür.**

tülbende de 'mevlit örtüsü' diyerek dalga geçmeye çalıştılar; dalga geçilmeye bile değmeyecek kıt akılları ile. 6 Temmuz 2018 tarihi Kürt kadınları için tarihi bir an olarak hafızalara kaydedildi. Zihinlerden unutulmayacak kare HDP Diyarbakır Milletvekili Remziye Tosun'un başındaki beyaz tülbendi ile TBMM'de yemin etmesi oldu. Sevgili Remziye birlikte yürüttüğümüz seçim çalışması boyunca her yere beyaz tülbendi ile gitti ve başta Kürt kadınları olmak üzere bütün halkın gönlünü fethetti. Bunu sadece yaşam öyküsü ile değil başın-

daki beyaz tülbent ile başarmıştı. Remziye, Sur'da yuvasını, ailesini (Sur'u kocaman bir aile olarak tanımlıyor) dört çocuğu ile birlikte terk etmediği için üç ay sonrasında Sur'dan çıkmak zorunda kaldığında, o zaman bir buçuk yaşında olan, kızı Beritan ile tutuklanıp 14 ay hapis yatmak zorunda kaldı. Ailesini terk etmek zorunda kaldığı gün diğer üç çocuğuna devlet el koydu. Remziye'nin cesur ve mücadelecisi 'ana' ve 'kadın' kimliği dışında Kürt kadınlarını gururlandıran nokta beyaz tülbendine Sur'a sahip çıktığı gibi sahip çıkmasıydı. Neden mi? Çünkü beyaz tülbent Sur'dur. Beyaz tülbent Kürt kadınıdır. Beyaz tülbent Barış Anneleridir. Beyaz tülbent Taybet Ana'dır. Ama en çok da beyaz tülbent kimliği ve sesi yok sayılan kadınların kaderlerini sakladıkları gökyüzüdür.

Savaşçı kimliğe sahip olmaları için bebekliklerinden itibaren 'erkek' olarak yetiştirilen 'adamlar' erkekliklerini şiddete ve kana rağmen ispatlama derdinde iken aniden cesur bir Kürt anası aralarına girip beyaz tülbendini yere atarak barış çağrısı yapar. Beyaz tülbent namustur erkekler için; ağır gelir onu yerde görmek onlara ve sus-

mak zorunda kalırlar içlerindeki şiddet çığırtaını zihniyetlerine rağmen. O tülbendi yerden kaldırıp sahibine verip evlerine dağılmak zorunda hissederler. Bu geleneğin çıkış noktası nedir bilmiyorum; ama beyaz tülbent hakkında bildiklerim aslında onun barış değil de nasıl savaşın simgesine dönüştürüldüğü, acı ve kederi nasıl temsil ettiğidir. Diyarbakır ve çevresinde “melhef” denir, doğu tarafında “leçek”, “laçık”. Kadınların ama özellikle evli kadınların, ekseriyetle anaların başörtüsüdür. Genç kızlar daha renkli yazma taktıkları için; düğünlerde, yaslarda evlenilecek gelin bakanlar (!) başlarında beyaz leçek olanları elemeleri gerektiğini bilirler. Yani aslında toplumsal statüyü de gösterir leçek.

Kendimi bildim bileli çevremde beyaz leçekli kadınlar gördüm/görürüm. Annem, anneannem, babaannem, büyük nenem, yengemler, halalarım, teyzelerim, kuzenlerim, kaynanam, görümcelerim, eltilerim... Ne kadar çok beyaz tülbentli kadınlarım var benim diye düşünürüm bazen, kaderleri ve kederleri beyaz tülbendin altından görünen saçlarının koyuluğu gibi asla silinmeyen... Kürdistan coğrafyasında hiç yasa gittiniz mi? 50-100 beyaz tülbentli kadının ağıtları yüreğinizi dağlar. Bazen sıra sıra bazen hep beraber başlarlar ağıtlar, methiyeler dizmeye rahmetlinin ardından. En soğukkanlıyım diyen insanın bile gözlerinden yaşlarla birlikte içindeki karanlık akmaya başlar. Oradan çıkarken o beyaz tülbentli kadınların ruhunuzu temizlediği hissedersiniz. Kürdistan coğrafyasında hiç köy düğünlerine gittiniz mi? Gençlerin orkestra, davul zurna ya da kayıttan düğün müziklerine olan büyük ilgi ve isteklerine rağmen beyaz tülbentli kadınların tercihleri farklıdır. Bir kenarda 15-20 beyaz leçekli kadın halaya dikilir hem söyler hem de oynarlar. Sözlerinde, şarkılarında Kürtlerin yüzyıllık Cumhuriyet tarihi yatar. Şeyh Said'ten tutun, Seyid Rıza'ya koruculardan tutun, gerillalara kadar, Feqiyê Teyran'dan tutun, Aram Tigran'a Cigerxwen'a kadar Kürtlerin tarihleri, sanatçıları yatar. Enstrümentsız koro halinde söylemeye

başlarlar stranları (şarkı). Beyaz tülbentli Kürt kadınlarının halaylarında, stranlarında sözlü tarih yatar. Dinledikçe, izledikçe hem hayranlık duyarsınız en ‘cahil’ ve

Siz hiç Barış Annelerinin sohbetlerine kulak verdiniz mi? Sohbetlerinde acı vardır; çocuklarına yapılan zulmün acısı; sohbetlerinde dayanışma vardır, eylemlerin onlara verdiği dayanışma/dayanma gücü; sohbetlerinde cesaret vardır polisle, hakimle, savcıyla karşı karşıya kaldıklarında nasıl cesur durduklarının öyküleri.

‘gücsüz’ olarak tanımlanan Kürt kadınlarının/analarının gücüne, hafızasına ve dayanışma ruhuna hem de içten içe imrenirsiniz ve hayıflanırsınız; eğitimle, sosyal sınıf atlama ile dünyanın öbür ucuna gitmeyle velhasıl her türlü sonradan edinilmiş kazanım ve donanma rağmen onlar gibi olmadığınız/olamayacağınız için... Yani beyaz tülbent Kürt kadınlarının rengidir beyazın içinde bütün renkleri barındıran. Beyaz tülbent Kürt kadınlarının kimliğidir içinde binlerce yıllık varlık mücadelelerini ve sömürgecilerin katliamlarını

barındıran; unutmayan ve asla unutturmayan... Beyaz tülbent Kürt kadınıdır içinde cesareti, umudu, inancı barındıran...

Türkiye kamuoyunda beyaz tülbentli kadınlar ilk olarak Barış Anneleri ile görünür olmaya başladı. 1996 yılında çocuklarını yitirmiş gerilla anneleri barış için kitle-sel eylemlerde bulunmaya başladılar. Başlarında beyaz tülbentleri ile Ankara’ya yürüdüler, Meclis’te oturdular, ağladılar, seslendiler, ağıtlar yaktılar; ama mücadelelerinden asla vazgeçmediler. Aralarına katılan her yeni yüreği dağlanmış anneyi sarıp sarmaladılar; acısına alışsın diye. Siz hiç Barış Annelerinin sohbetlerine kulak verdiniz mi? Sohbetlerinde acı vardır; çocuklarına yapılan zulmün acısı; sohbetlerinde dayanışma vardır, eylemlerin onlara verdiği dayanışma/dayanma gücü; sohbetlerinde cesaret vardır polisle, hakimle, savcıyla karşı karşıya kaldıkların-

da nasıl cesur durduklarının öyküleri. “Çocuklarımızın hatırına da olsa son nefesimize kadar barış diyeceğiz”, “evde oturduğumda çocuğumun anısına ihanet ettiğimi düşünüyorum, bu yüzden her barış eyleminde yer alıyorum”, “son nefesimizde önce şahadet getirip sonra barış barış diyerek can vereceğiz” diyen Barış Anneleri başlarındaki beyaz tülbentleri ile acılarına, çocuklarına, ülkelerine sahip çıkmak için mücadele ettiler/ediyorlar.

18 Aralık 2015 tarihinde 11 çocuk anası 50 yaşında bir kadın sokak ortasına düştü; başından beyaz tülbendi kayarken bedeni kan kaybetmeye başlamıştı; ülkesinin hakkı, hukuku, adaleti ve özgürlüğü kaybettiği gibi. Yedi gün boyunca Taybet (İnan) Ana'nın bedeni sokak taşlarının üzerinde kaldı; ailesi dokunamadı ona, başından düşen kana bulanmış beyaz tülbendini başına saramadı. Barışın simgesi, Kürt kadınların bütün renklerini içinde barındıran beyaz tülbent kana bulandı. Şimdi hangi beyaz tülbende baksam Taybet Ana'nın kanlı tülbendinin gölgesini görüyorum yüreğimde ince bir sızı olarak.

Evet, 6 Temmuz'da Remziye (Tosun) başında beyaz tülbendi ile TBMM'de yemin ederken Kürt kadını tarihinde önemli bir eşiğe gelindi. Barışın simgesi olan beyaz tülbent, savaşın, kanın ve şiddetin simgesine dönüştürülen beyaz tülbent; Remziye Tosun nezdinde Meclis'te Kürt kadınlarının başarısının, gücünün, cesaretinin ve varlıklarının simgesine dönüştü. Remziye Tosun nezdinde Taybet Ana Meclis'e girdi, Barış Anneleri Meclis'e girdi. Sözlü tarihçilerimiz olan Kürt kadınları Meclis'e girdi. Remziye Tosun ile annem Meclis'e girdi, bütün beyaz tülbentli Kürt kadınları Meclis'e girdi.

Her bijî Remziye, her bijî beyaz tülbent/leçek/laçık/melhef...

Devletten alacaklı anneler babalar

Bu ülkede Adalet Bakanlığı var. Bir de Adalet Bakanı var. Ama adalet yok. Babamın Hayrettin Eren ile ilgili verdiği dava dilekçesinin hiç işleme konulmaması, üstelik savcı Enver Özdemir'in "Sen bu davadan vazgeç yoksa diğer çocuklarından da olursun" tehdidi adaletin nerede olduğunun kanıtıdır.

İKBAL EREN

Ağabeyim Hayrettin Eren 12 Eylül askeri darbesinin hemen ardından gözaltına alındı ve kaybedildi. Artık onun öyküsünü tüm kamuoyu biliyor. Ben size sadece annem ve babamla ilgili bir iki şey aktarmak istiyorum. Babam Kemal Eren 32 yıl, annem Elmas Eren 39 yıl oğullarından

Elmas anne, Kiraz Şahin, Berfo anne, Fincan anne, Şahsenem anne, Asiye anne, baba Ocak, baba Yedigöl, Baba Eren buradayız... Ne kadar engellensek de sevdiklerimizi, oğullarınızı bulma mücadelesinden asla vazgeçmeyeceğiz.

öyle ya da böyle bir haber alabilmek için mücadele ettiler. Önceleri oğullarını bir cezaevinde bulabilmek için koşturdular. Bu umutları tükendikten sonra çiçeklerle donatacakları bir mezar için mücadele ettiler. Çok şey değildi istedikleri. Elbette bir de Hayrettin'in yaşam hakkını elinden alanların kendileriyle yüzleşmesini ve onların yargılandığını görmektir.

Ne yazık ki ikisi de gözleri açık ve devletten alacaklı olarak toprakla buluştular. Adalet talepleri vardı. Bu ülkede Adalet Bakanlığı var. Bir de Adalet Bakanı var.

Ama adalet yok. Babamın Hayrettin Eren ile ilgili verdiği dava dilekçesinin hiç işleme konulmaması, üstelik savcı Enver Özdemir'in "Sen bu davadan vazgeç yoksa diğer çocuklarından da olursun" tehdidi adaletin nerede olduğunun kanıtıdır. Bu olay babamın içini çok acıtan olaylardan biridir. Tabii ki içi hep acıyordu. Işıklar içinde uyu babacığım. Dolayısıyla Hayrettin Eren için hukuk hiç işlemedi. Çünkü Türkiye'de hukuk yok. Adalet hiç işlemedi çünkü Türkiye'de adalet yok.

Babalarımız, annelerimiz bu karanlığın içinde iğneyle kuyu kazımak misali adaleti ararken aramızdan ayrıldılar. Onların yarım kalan mücadelelerinin devamcısı olduğumuzu bir kez daha yüksek sesle haykırıyorum. Elmas anne, Kiraz Şahin, Berfo anne, Fincan anne, Şahsenem anne, Asiye anne, baba Ocak, baba Yedigöl, Baba Eren buradayız... Ne kadar engellensek de sevdiklerimizi, oğullarınızı bulma mücadelesinden asla vazgeçmeyeceğiz. Sizin bıraktığınız yerden evrensel değerler ölçüsünde huku-

kun, adaletin inşası için verdiğiniz mücadelenin devamcısıyız. Adalet arayışımızdan asla vazgeçmeyeceğiz...

Bu ülkede içişleri bakanlığı var ama insanların can güvenliği yok. Sevdiklerimizin gözaltında kaybedilmesi, yargısız infazlar bunun göstergesidir. Bir de İçişleri Bakanı var. İnsan haklarını yok sayarak, keyfi uygulamalarla asayiş sağladığını sanıyor. Şiddete dayalı, yasaklarla insanların sesini keserek, kentin meydanlarını, sokaklarını kapatarak, insanları ayırıştırarak asayiş sağladığını sanıyor. Sadece, devletin aldığı evlatlarımızın, eşlerimizin, kardeşlerimizin, babalarımızın akıbetini sormak için 699 hafta oturduğumuz, kayıplarımızla buluşma mekanımız olan, derdimizi kamuoyuyla paylaştığımız Galatasaray Meydanı'nı kapatarak, üstelik de Cumartesi Anneleri'ne "paçozlar" yaftasını yapıştırarak asayiş sağladığını sanıyor. Ki annemin içini en çok acıtanlardan biriydi bu söylem. Tabii ki içi hep acıyordu ama bunu hazmedemedi. Ölünceye kadar "Bu paçozun anlamı nedir ben anlayamadım" diyerek sordu. Sindiremedi. En sonunda "her ne ise söz sahibine aittir" diyerek söyleyene iade etmişti. Işıklar içinde uyu anneciğim...

Bizler kime taş attık, sopa attık, gaz attık. Kaç kişi biz orada oturduğumuz için hayatını kaybetti ya da kaç kişi kolunu, bacağı, gözünü kaybetti de bize Galatasaray Meydanı'nı yasakladınız, polisimizi üzerimize saldınız. Sizin bütün engellemelerinize rağmen; Galatasaray ısrarımızdan vazgeçmeyeceğiz. Annelerimize sözümüzdür;

- Kayıplarımızı bulma ve adalet mücadelemizden asla vazgeçmeyeceğiz.
- Gözaltında kaybetmek insanlık suçudur. Bu suçu işleyen faillerin bizimle yüzleşmesi ve yargılanması talebimizden asla vazgeçmeyeceğiz.
- Gözaltında zorla kaybetmelere karşı uluslararası sözleşmelerin imzalanması talebimizden asla vazgeçmeyeceğiz.

Unutmayacağız, unutturmayacağız, affetmeyeceğiz...

Anne, ben vatan haini miyim?

Benim evimde, benim çayımı içen usta katlimin vacip olduğuna beni ikna etmeye çalışıyordu. "Eyvah!" dedim kendi kendime... Nereye gitsem, n'etssem... Gidecek başka yerim de yok! Usta çekip gittikten sonra Ece Ayhan'ın dediği gibi yıl sonu müsamerelerine çıkarılmayacak çocuklar olduğumuzu bir kere daha anladım.

DOĞUKAN ÖZDEMİR

Feodalitenin tüm mevcudiyetiyle kendisini hissettirdiği bir aileye doğdum. Haddinden ve gereğinden fazla kalabalık ailemiz, kendisini asla göstermeyen ve fakat varlığı

Annelerimiz ise evlâtlarını sarmalamak; onları sevmek ve kuşatmak bahsinde kantarın topuzunu kaçıran birer meleklerdi. “Sinek kadar kocam olsun baş ucumda dursun” cümlesi ahir ömürlerine birer vesika gibi kazınmış bu kadıncağızlar hayata dair tüm hayal kırıklıklarını, üzüntülerini ve karşılık bulmamış beklentilerini evlatlarına tahvil ederlerdi.

her an hissedilen kurallar bütünüyle sevk ve idare edilirdi. Her biri kendine has dinamikler üzerine kurulu olan sayısı bir desteyi bulan çekirdek aileler, geniş aile dediğimiz bu büyük havzada buluşur/birikir ve nihayetinde tümünden kendi yolunu bulurdu.

İçine doğduğumuz bu şartlar ailemizin kadınları, erkekleri ve çocukları için gerçekten zordu. Yaşlılarımızın azade olduğu bu durum; vaktiyle bir diyet

gibi ödenmiş günlerin nihayetinde kör-topal elde edilmiş bir emeklilik gibiydi ve ailenin bütün bireyleri yaşlılarına büyük bir hürmet beslerdi. Kimininki süfli ve sahteydi, kimininki değildi.

Eskiz gibi bir çırpıda karalayiverdiğim tabloda roller de ziyadesiyle keskin, belirgin ve netti: Babalarımız bizler için uzak birer hayal, hep mesafeli durmak zorunda olduğumuz birer figürlerdi. Annelerimiz ise evlâtlarını sarmalamak; onları sevmek ve kuşatmak bahsinde kantarın topuzunu kaçıran birer meleklerdi. “Sinek kadar kocam olsun baş ucumda dursun” cümlesi ahir ömürlerine birer vesika gibi kazınmış bu kadıncağızlar hayata dair tüm hayal kırıklıklarını, üzüntülerini ve karşılık bulmamış beklentilerini evlatlarına tahvil ederlerdi.

Çocuk olmanın bir şeyi değiştirmedeği bu coğrafyada yeni doğan insan yavruları, insan soyunun başına evvel

ahir bela olan cinsiyet duvarına hemencecik toslarlardı.
Kız ve erkek çocukları ayrı ayrı meşakatlere doğarlardı.
Ben de o çocuklardan sadece biriydim.

O yıllardan kalma alışkanlıkla ne zaman akşam olsa, yıllardır yalnız yaşadığım evde bir şeylerin muhakemesini yahut muhasebesini yapmaya başlasam içimden sessiz sessiz annemle konuşmaya başlarım.

Hayatımın en konforlu yılları henüz adını bilmediğim; fakat bir şekilde kendisini hissettiğim “iktidar” kavramıyla tanışmam işte bu zamanlara tekabül eder.

Annem bana inanılmaz bir konfor sağlıyor babamsa dünyanın en büyük diktatörlerini kışkandıracak kadar üzerimizde kurduğu iktidara sahip çıkıyordu. Babama bunun için tek bir an bile kızmadım; çünkü başka türlüünü bilmiyordu. Başka bir ihtimalin dünya

üzerinde var olabileceğinden dahi haberdar değildi. Sanırım hâlâ da değil.

11 ayının kış bir ayının Ramazan olduğu şehrimizde gündüzler ziyadesiyle kısa, geceler ise insanı çıldırtırcasına uzundu. Sürekli işi olan, işi olmasa da evde olmayan babamın arkasında bıraktığı o derin sessizliğin içerisinde annemle uzun sohbetler ederdik. Aslında bunlara sohbet dersem biraz eksik kalır. Ben içine doğduğum dünyayı ve bir şekilde yaşamakla yazgılandığım hayatı sorgulardım; annem de gerekli yerlerde küçük dokunuşlarda bulunarak bu sürece şahitlik ederdi.

O yıllardan kalma alışkanlıkla ne zaman akşam olsa, yıllardır yalnız yaşadığım evde bir şeylerin muhakemesini yahut muhasebesini yapmaya başlasam içimden sessiz sessiz annemle konuşmaya başlarım.

Memleketi kurtarmaya namzet, bu topraklarda doğmuş her insan evlâdı gibi “Ne olacak bu memleketin hâli?” diye mutlaka en az bir kere sorarım. Bu aralar -bu aralar

dediysem de en az bir altı yahut yedi yıldır- bu soruyu sormamla beraber kendimle etmeye başladığım kavga da uzadıkça uzar.

**Devleti kutsiyete
büründürmeye
doğuştan memur
akılların yarattığı
bir sosyolojide “Asıl
olan insandır, kutsal
olan yaşam hakkıdır”
dedikçe yafta üstüne
yafta yemişim.**

Gece yarılanıp, sabah beni bekleyen
iaşe belâsı aklıma düşüp de yatağıma
uzandığım an yine her şeyi anneme
anlattığımı fark ederim.

Hem anne hem de baba tarafından
yedişer dedesi misak-î millî sınırları
dahlinde olan birisi olarak gidebile-
cek milyon yerim olmasına rağmen
“Ben buradan başka bir yerde yaşa-
yamam” cümlesini aklen tasdik etmiş
ve kalben onaylamışım. Bir kavil gibi
kendi kaderimle barbut oynamış,

“galiptir bu yolda mağlup olan” diyerek yürümüş bu gün-
lere gelmişim.

Onca yol kat etmişim, onca gün arkada bırakmışım, onca
iş görmüş, onca insan tanımışım ve fakat gel gör ki ken-
dime bir yer bulamamışım. Ak sürüde kara koyun hikâ-
yesi; nasıl bir azık varsa heybemizde nereye gitsek koku-
muzdan tanımışlar.

Günde ortalama 6 (yazıyla altı) kere kimliğimi soran
devleti, adı bir kez olsun polis telsizinde telaffuz edilme-
miş, kalbi adlî sicil kaydı kadar temiz olan benim suçsuz
yahut masum olduğuma ikna edememişim. Biyografi-
sini; çiçeği her dem burnunda üç aylık vekil Kızılkaya
Muhsin’in yazdığı, “elleriniz dert görmesin” derken göz-
leri çakmak çakmak olan, sarmalı her dem sazanlarla
dolmuş Yılmaz efendinin kaleme aldığı “merhabadan çok
çıkarmayan kimliğini denmiş” meselesi var ya... Hah! Tam
o mesele işte.

(Yüzünü pudralamayan kaç zenci kaldık değil mi Mr.
Fanon?)

Devleti kutsiyete büründürmeye doğuştan memur akılların yarattığı bir sosyolojide “Asıl olan insandır, kutsal olan yaşam hakkıdır” dedikçe yafta üstüne yafta yemişim.

//

15 Temmuz kahramanı Kürt olduğu cümle âlem tarafından bilinen Sayın Bekir Bozdağ'ın hemşehrisi olan usta ile sohbetimiz devam ederken konu ister istemez siyasete geldi. Ya futbol konuşacaktık ya da siyaset... Kaçarı yok. E futboldan bendeniz kulunuz anlamadığı için geriye tek bir seçenek kalıyordu.

“Eşyanın tabiatı bir kenara, can taşıyanın hakkı budur” diye ısrar ettiğim her meselenin sonunda ya birilerinin maşası ya memleketin düşmanı ya da ne bileyim daha kötü nasıl bir yafta varsa onunla tarif edilmişim.

Nice büyük badirelerin ve eziyetlerin altında ezim ezim ezilen insanlar varken elbette ki kendi hikâyemi dillendirecek değilim. Bundan imtina eder, hicap duyarım. Herkesin

biraz biraz nasibini aldığı bu rızık lokmasından birkaçı da benim kursağımda usul usul yatıyor.

Kendime dair bu soruları sorup dururken biraz kafamı kaldırıp etrafıma bakayım dedim. “Bu hain dedikleri kimdir? Kime hain denir? Kimler kimlere hain diyor? Kimin haini kimin neyine ne zeval veriyor?” bir bakayım istedim. Bir baktım ki ne göreyim! Memlekette hain olmayan kimse yok. Rûz-î mahşerde ifşa ve ibraz edecek bir berat belgesi olmayan herkesin hain yaftası yediğini kolayca anladım.

Tüm bunlar memleketin her yerinde hem de her saniyesinde farklı varyasyonlarıyla yaşanıp dururken kira borcunu ayağымda bir pranga gibi taşıdığım evime bir kombi ustası geldi.

İki karış boyu, çember sakalı, Kayı Boyu amblemlı yüzüğü ile evime misafir olan usta ile hasbıhal etme fırsatı buldum. Usta, Çiçek Dağı'nın kuzey doğusuna bakan yığidin

harman olduğu mübarek şehrimiz Yozgat'ın evlâdıydı.

15 Temmuz kahramanı Kürt olduğu cümle âlem tarafından bilinen Sayın Bekir Bozdağ'ın hemşehrisi olan usta ile sohbetimiz devam ederken konu ister istemez siyasete geldi. Ya futbol konuşacaktık ya da siyaset... Kaçarı yok.

Ben müstehzi bir nazarla kendisini can kulağı ile dinlerken bana dönüp "Gülme hemşehrim, başka yolu yok. Üstünde rahat durmayı altına gömeceksin bu toprağın" dedi.

E futboldan bendeniz kulunuz anlamadığı için geriye tek bir seçenek kalıyordu.

Hasılı lâf lâfı açarken ustam mübarek ağzını açtı ve Diyarbakır'da Doğu(!) hizmetini yapmakta olan damadından bahsetmeye başladı. Bilvesile bölgeye(!) ve bölge(!) insanına dair eşsiz ve bir o kadar da kıymetli kanaatlerini paylaştı benimle.

Hepimizi tümünden hain ilan etti. Yıllardır, çöllerde vaha misali aranan devayı da bir çırpıda söyleyiverdi: "Hepsinin kafasını koparacaksın. Bu işin başka çaresi yok. İsterse bana kafatasçı desinler. Bunlara imkân, fırsat, ihtimal, mümkün vermeyeceksin. Her biri 10 çocuk doğuruyor sonra da 'Devlet bize baksın' diyor" dedi.

Ben müstehzi bir nazarla kendisini can kulağı ile dinlerken bana dönüp "Gülme hemşehrim, başka yolu yok. Üstünde rahat durmayı altına gömeceksin bu toprağın" dedi.

Benim evimde, benim çayımı içen usta katlimin vacip olduğuna beni ikna etmeye çalışıyordu. "Eyvah!" dedim kendi kendime... Nereye gitsem, n'etsem... Gidecek başka yerim de yok!

Usta çekip gittikten sonra Ece Ayhan'ın dediği gibi yıl sonu müsamerelerine çıkarılmayacak çocuklar olduğumuzu bir kere daha anladım.

Kaldırdım telefonu annemi aradım. Uzun uzun konuştuk. Babam uyuyordu. Ona yıllardır sormak isteyip sormadığım soruyu bu sefer de soramadım.

Şimdi sizlerin huzurunda, kendisine sormak istiyorum: Anne, ben vatan haini miyim?

Karlı bir şubat ikindisinde, pencerenin pervazında bir sigara tellendirip iç geçirdim.

“Bir bazlama, bir uçkur...” diyerek bu toprakların insanların değişmez kaderini bir çırpıda özetleyen büyük şair Hasan Hüseyin’in “Koçero” şiirini muhteşem Selda Bağcan & Ahmet Kaya düetinden dinlemeye başladım.

Sonra bir kere daha inandım ki bu günler, kaymakamlı, savcılı, çavuşlu, açılış konuşmalı, halaylı ve en önemlisi yoksullar yararına olduğu için biletli yapılan bir müsameredir. Oynanır oynanır bitmez...

Önce sigaram bitti, sonra şarkı. Kaldırdım telefonu annemi aradım. Uzun uzun konuştuk. Babam uyuyordu. Ona yıllardır sormak isteyip sormadığım soruyu bu sefer de soramadım.

Şimdi sizlerin huzurunda, kendisine sormak istiyorum: Anne, ben vatan haini miyim?

Kitaplarda 'Anne'...

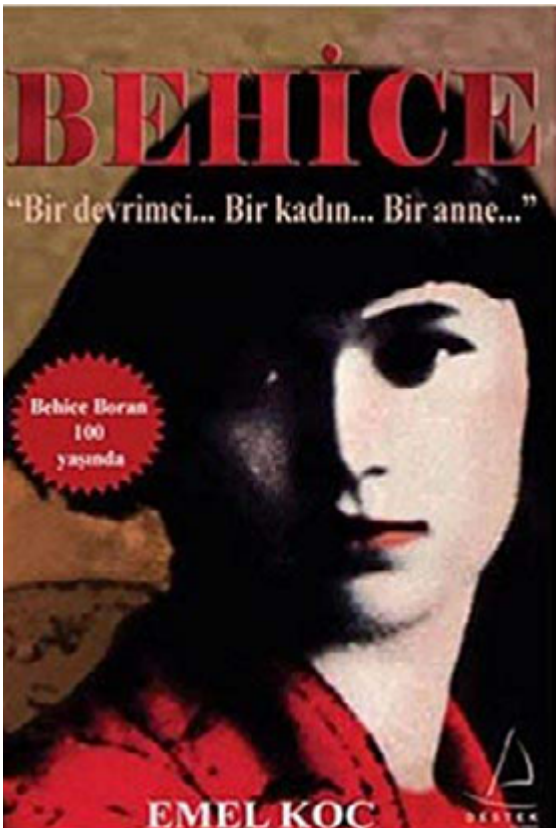
Psikanaliz Yazıları 14 - Annelik

Yazar: **Kolektif**

Yayınevi: **Bağlam Yayıncılık**

Baskı Yılı: **2007**

Sayfa Sayısı: **160**

Behice - Bir Devrimci Bir Kadın Bir Anne

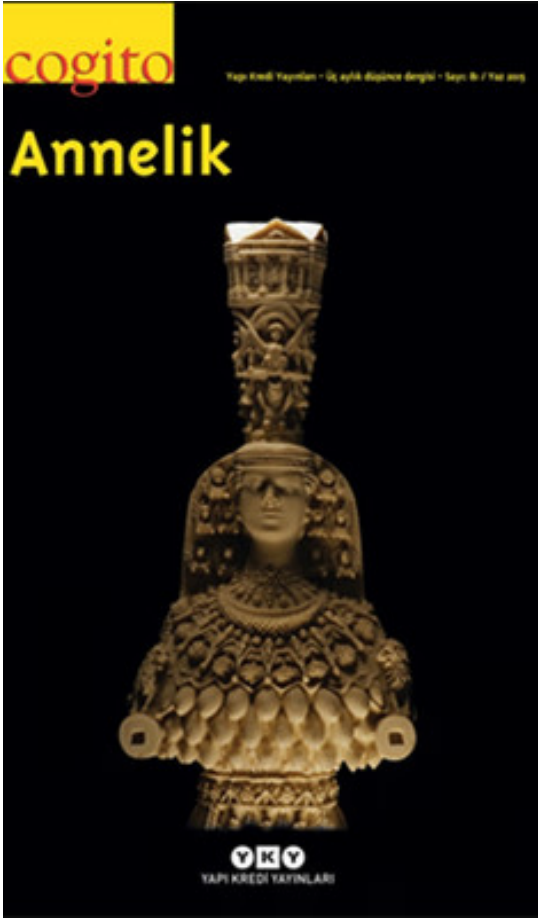
Yazar: **Emel Koç**

Yayınevi: **Destek Yayıncılık**

Baskı Sayısı: **2010**

Sayfa Sayısı: **464**

Kitaplarda 'Anne'...

Cogito Sayı 81 - Annelik

Yazar: **Kolektif**
Yayınevi: **Yapı Kredi Yayınları**
Baskı Yılı: **2015**
Sayfa Sayısı: **252**

Tina Miller

Annelik Duygusu

Anlatısal
bir yaklaşım

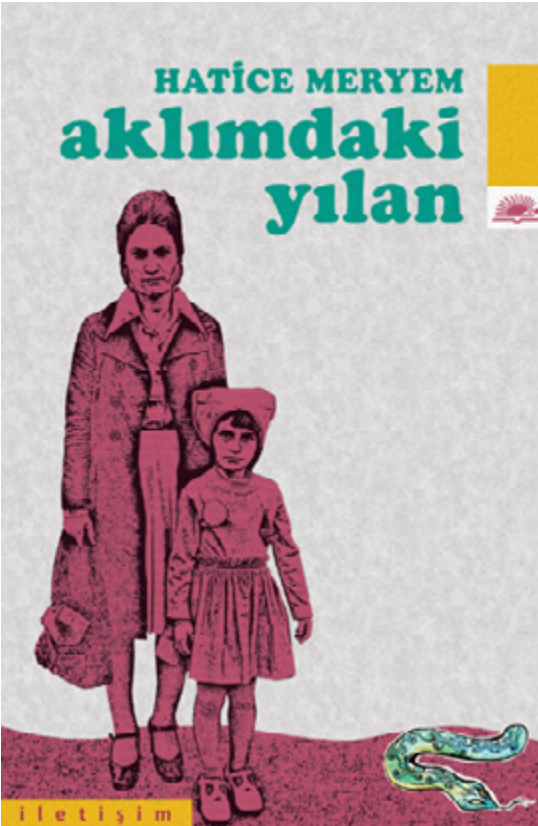
Annelik Duygusu - Anlatısal Bir Yaklaşım

Yazar: **Tina Miller**
Yayınevi: **İletişim Yayınları**
Baskı Sayısı: **2010**
Sayfa Sayısı: **276**

Kimlik

Yazar: **Zygmunt Bauman**
Yayınevi: **Heretik Yayıncılık**
Baskı Yılı: **2017**
Sayfa Sayısı: **119**

Aklımdaki Yılan

Editör: **Hatice Meryem**
Yayınevi: **İletişim Yayınları**
Baskı Sayısı: **2010**
Sayfa Sayısı: **2010**

Kitaplarda 'Anne'...

Moira Mikolajczak
Isabelle Roskam

Ebeveynlerde Tükenmişlik

Kaçınmanın ve
Kurtulmanın
Yolları

Ebeveynlerde Tükenmişlik

Yazar: **Moira Mikolajczak, Isabelle Roskam**

Yayınevi: **İletişim Yayınları**

Baskı Yılı: **2019**

Sayfa Sayısı: **198**

Waltraut Barnowski-Geiser
Maren Geiser-Heinrichs

Zor Anneler

Yetişkin Kızlar
ve Oğullar için
Rehber Kitap

Zor Anneler

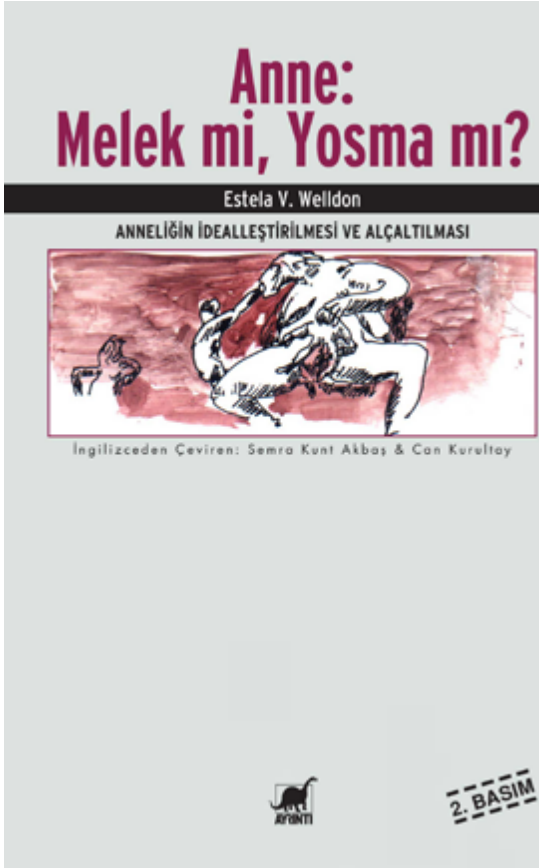
Yazar: **Waltraut Barnowski-Geiser, Maren Geiser-Heinrichs**

Yayınevi: **İletişim Yayınları**

Baskı Sayısı: **2019**

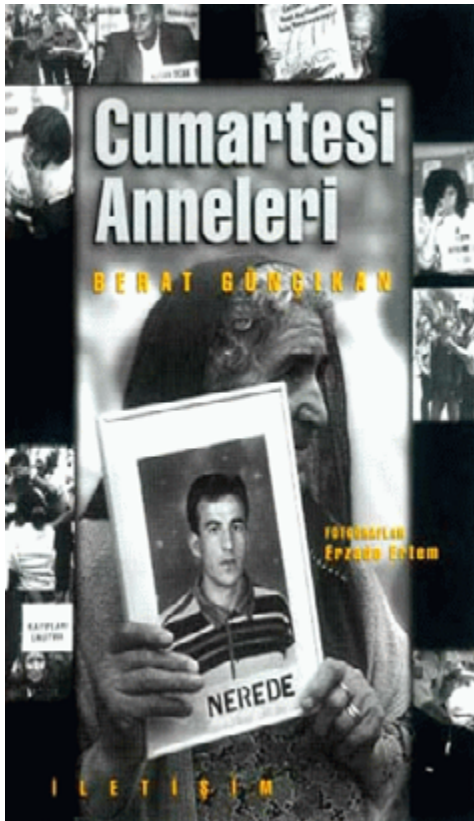
Sayfa Sayısı: **192**

Kitaplarda 'Anne'...

Anne: Melek mi, Yosma mı?

Yazar: **Estela V. Wellton**
Yayınevi: **Ayrıntı Yayınları**
Baskı Yılı: **2019**
Sayfa Sayısı: **208**

Cumartesi Anneleri

Yazar: **Berat Günçikan**
Yayınevi: **İletişim Yayıncılık**
Baskı Sayısı: **1996**
Sayfa Sayısı: **167**